

Генеральна прокуратура України
Національна академія прокуратури України
Українська асоціація прокурорів
Асоціація суддів Конституційного Суду України

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

МАТЕРІАЛИ
круглого столу

18 грудня 2019 року

Київ
2019

УДК 343.163
ББК 67.72
П 78

Укладачі:

Мінченко С.І., Шулякова В.Ф., Коцинець В.В., Кравчук В.М.

**Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності
П 78 прокуратури: теорія і практика:** матеріали круглого столу (18 грудня
2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 108 с.
ISBN 978-617-7800-09-4

У збірнику вміщено тези учасників круглого столу «Проблеми застосування положень Конституції України у діяльності прокуратури: теорія і практика», співорганізатори якого – Генеральна прокуратура України, Національна академія прокуратури України, Асоціація суддів Конституційного Суду України та Українська асоціація прокурорів.

Захід організовано з метою об'єднання зусиль науковців і практичних працівників для розв'язання проблем застосування положень Конституції України та вироблення пропозицій щодо внесення змін у національне законодавство для удосконалення діяльності органів прокуратури.

УДК 343.163
ББК 67.72

Збережено авторську редакцію (з незначними коректорськими правками) тез наукових повідомлень. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ тощо несуть автори.

ISBN 978-617-7800-09-4

© Генеральна прокуратура України, 2019
© Національна академія прокуратури України, 2019

ЗМІСТ

АНТОНЮК Анастасія, РЕДЧИЦЬ Олена Підтримання прокурором публічного обвинувачення крізь призму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод	6
БЕЗКРОВНИЙ Євген Незалежність прокурора як гарантія здійснення прокуратурою конституційних функцій	10
БЕЛКОВА Світлана Процесуальні гарантії виконання судових рішень у контексті рішень Конституційного Суду України	14
БЕРЛІНСЬКА Катерина Актуальність питання щодо визначення потерпілої особи (за статтею 346 КК України)	20
БІЛЕНЧУК Петро, ГРИГОРЕНКО Артем Конституційно-правові принципи і моделі організації діяльності прокуратури в Україні та країнах Європи: порівняльний аналіз	22
БІЛЕНЧУК Петро, МАЛІЙ Микола Концептуальні засади конституційно-правового статусу прокуратури України	26
БОНДАР Армен Участь громадськості в процесі реформування прокуратури України	29
БОРТУН Микола Деякі аспекти діяльності прокурора у забезпеченні прав і свобод громадян у кримінальному провадженні	32
БОЯРОВ Віктор Щодо деяких питань реформування прокуратури	36
ВЕРЕША Роман Конституційні засади кримінально-правового принципу вини	39

КАМІНСЬКА Наталія Роль Конституційного Суду України у сучасних реформах	42
КОСТИЦЬКИЙ Михайло, КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА Наталія Світоглядні і психологічні проблеми, пов'язані зі зміною конституційного статусу прокуратури в Україні	44
ЛАПКІН Андрій Проблеми удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури України	48
ЛУГІНА Наталія Унесення змін до Конституції та інших законодавчих актів України і його вплив на діяльність органів прокуратури	52
ОМЕЛЬЧУК Любов, КОЛОСОВ Олександр Реформування органів прокуратури в Україні у контексті досвіду Грузії	56
ОСАДЦА Ольга Актуальність питання про місце та роль прокуратури в системі органів державної влади	60
ПОЛІНКЕВИЧ Олександр, ЛИННИК Олена Взаємодія у процесі організації та планування окремих слідчих (розшукових) дій слідчого, прокурора та інших органів під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи: проблеми та перспективи вдосконалення	67
ПРИЛУЦЬКИЙ Сергій Застосування частини 3 статті 62 Конституції України на досудовому розслідуванні (актуальні питання виключення із доказів)	71
САМБОР Микола Повноваження прокуратури України щодо забезпечення права на свободу мирних зібрань	75
СЕМЧУК Наталя Загальні засади застосування Конституції України в роботі органів прокуратури	79

СТЕФАНЧУК Марина Представницька функція прокуратури: перегляд концепту	82
ЧАЙКОВСЬКА Наталя Проблемні аспекти реалізації представницької функції прокуратури України	87
ЧЕРНОБАЙ Антоніна, ГРИНЕВИЧ Сергій Реформування прокуратури України у світлі конституційних змін: реалії та сподівання	91
ШАПТАЛА Наталя Практика Конституційного Суду України щодо розгляду справ з питань, пов'язаних із діяльністю органів прокуратури України	96
ЮРЧИШИН Віталій Європейський ордер на захист: сутність, концептуальні положення та їх імплементація у законодавство країн-членів Європейського Союзу	100
ЯРОВИЙ Анатолій Проблемні питання конституційного визначення прокурорського нагляду за негласними слідчими (розшуковими) діями у взаємозв'язку з дотриманням прав і свобод людини	104

АНТОНЮК Анастасія
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

РЕДЧИЦЬ Олена
здобувач вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

У Конституції України визначальне місце серед інших функцій прокуратури посідає функція підтримання публічного обвинувачення в суді, що є відображенням позиції європейської спільноти, яка визначає прокурора як головного публічного обвинувача, що функціонує в системі кримінального судочинства.

З теоретичної точки зору більшість науковців дотримуються позиції звуження поняття «державного обвинувачення», віддаючи перевагу «публічному обвинуваченню» з огляду на те, що «публічне обвинувачення» розкривається як інститут висловлення волі всього суспільства, тобто прокурор діє не лише в межах захисту та вираження позиції держави й влади, а діє передусім як особа, котра є представником волі всього суспільства та діє в його інтересах, при цьому керуючись межами, котрі встановлені законодавством в державі [1]. Це свідчить про збереження визначеності в державі щодо її правового, соціального та демократичного характеру, адже саме це лежить в основі побудови державності України.

Згідно з Конституцією України в країні діє прокуратура, на котру покладається ряд функцій, що виражаються у формі підтримання публічного обвинувачення в суді, організації і процесуальному керівництві досудовим розслідуванням, вирішенням відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, наглядом за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, представництвом інтересів держави в суді у виключних випадках [2]. Тобто Конституція України встановила виключний перелік повноважень прокуратури та визначила характер і мету діяльності цього органу, чим зумовлено стабільність в його подальшому існуванні. Виключний перелік є установчим у визначенні цільового призначення прокуратури, з усуненням дублювання даних функцій в діяльності інших

органів, що існують в державі, задля уникнення зміни та руйнування механізму державної влади, що є конституційно визначеним, а також окремих її органів в частині їх повноважень [1].

Обвинувачення є матеріально-правовим відображенням кримінально-караних діянь, тобто є видом процесуальної діяльності із врегулювання питань, що пов'язані із вчиненням кримінальних правопорушень [3]. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод є частиною правових реалій сучасної правової системи України з огляду на її часткове відображення в Конституції України, нормативно-правових актах та судовій практиці загалом.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) є правовим інструментарієм, що функціонує в українському правовому просторі та є відображенням інструментарію загально-європейського правового простору [4]. Тлумачення положень Конвенції при перенесенні її на український правовий вимір становить дії, пов'язані з методологією прецеденту, тобто практика Європейського Суду з прав людини, котра є прецедентною для судової системи України є відображенням форми та інтерпретації в застосуванні Конвенції, оскільки вони є актами тлумачення та застосування права.

Підтримання публічного обвинувачення здійснюється із врахуванням ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в частині матеріального та процесуального наповнення права на свободу та особисту недоторканність. Зокрема, реалізується дотримання принципу законності, крізь дотримання положень матеріально-процесуального законодавства, а саме – зі збереженням вимог доступності та деякої передбачуваності, з обов'язковим відображенням принципу «юридичної визначеності» [4].

Публічне обвинувачення формується і має своє відображення до розгляду справи безпосередньо судом, оскільки прокурор стає державним обвинувачем саме в період здійснення досудового розслідування. Цей процес є продовжуваним і далі відображається безпосередньо під час судового розгляд, як найважливіша частина діяльності прокурора, адже є однією із гарантій винесення судом законного та достатньо обґрунтованого рішення, задля дотримання й захисту прав та основоположних свобод людини й громадянина.

Відображенням цього слугує ст. 7 Конвенції, з огляду на дотримання позиції, що «...нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначено суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення» [4]. Дотримання цієї правової позиції є відображенням принципу роботи органу прокуратури та судової системи в Україні.

Окрім вказаного принципу в Україні існує принцип заборони дискримінації, зокрема й в системі кримінального судочинства, що знайшло своє відображення в Конституції України та висвітлено в ст. 14 Конвенції у якій перед-

бачено, що «...користування правами та свободами, має бути забезпечено без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою...» [4].

Діяльність прокуратури України також відображає позицію Конвенції щодо невинуватості особи доти, доки її вину не буде доведено у встановленому законодавством порядку, що закріплено й в конституційних положеннях в Україні. Зокрема, здійснення прокурором процесуальної діяльності з реалізації функції підтримання державного обвинувачення є практичною реалізацією висновків, що були здійснені під час досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого певною особою. Обвинувачення є самостійною відмежованою функцією, від вирішення справи в судовому порядку, а слугує інструментом встановлення істини у справі. Саме тому в українському законодавстві передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про прокуратуру» право прокурора відмовитись від підтримання державного обвинувачення в разі якщо він дійде висновку про невинуватість особи, котрій інкримінується певне кримінальне правопорушення, що є відображенням ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5; 6].

Підтримання державного обвинувачення як конституційна функція прокуратури здійснюється в синтезі із збереженням доступу особи до захисних функцій, як з боку як прокуратури, так і адвокатури, як органу на який безпосередньо покладаються функції захисту особи, котрій інкримінується злочин. Зазначена позиція є втіленням Конституції України, а саме: ст. 131², що визначає адвокатуру як орган, що здійснює захист особи від кримінального обвинувачення та реалізаційним механізмом котрої є ст. 55 Конституції України, що є відображенням діяльності прокуратури, в частині надання прав на оскарження, зокрема й можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, спрямоване на збереження та захист прав всього суспільства від кримінальних правопорушень. Ця норма сприяє реалізації позиції діяльності прокуратури зі збереженням принципу законності, що знайшло своє відображення в ст. 13 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, що гарантує право на ефективний засіб юридичного захисту, що враховується кожним прокурором при підтриманні публічного обвинувачення, не лише на одній стадії своєї процесуальної діяльності, а є супровідним механізмом протягом всієї діяльності цього органу.

Отже, функція підтримання державного обвинувачення як трансформація функції підтримання публічного обвинувачення є публічним проявом діяльності органів прокуратури та вектором, що встановлює діяльність прокуратури в межах справедливості, об'єктивності та законності діяльності цього органу.

Тому підтримання публічного обвинувачення згідно з Конституцією України здійснюється крізь призму Конвенції як основного каталізатора відповідності України європейському співтовариству та міжнародному виміру.

Список використаних джерел:

1. Рогатюк І.В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(13). URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LIVS_2017_1_10 (дата звернення: 02.12.2019).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96_%D0 (дата звернення: 02.12.2019).
3. Рішення Конституційного Суду України (другий сенат) у справі № 3-234/2018(3058/18) від 05.06.2019. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS19011.html (дата звернення: 02.12.2019).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. докум. ратифіковано Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2019).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.12.2019).
6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 02.12.2019).

БЕЗКРОВНИЙ Євген
кандидат юридичних наук,
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з організації роботи в органах прокуратури
та викладання професійної етики
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОКУРОРА ЯК ГАРАНТІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРАТУРОЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ

Закріплення повноважень прокуратури безпосередньо у розділі VIII «Правосуддя» Конституції України свідчить про нерозривний зв'язок її діяльності з правосуддям. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» діяльність прокуратури ґрунтується на засадах незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора.

Незалежність прокурорів гарантується Конституцією України та чинним законодавством України, в тому числі й Законом України «Про прокуратуру», і забезпечується, зокрема, особливим порядком їх призначення на посаду та звільнення з посади, заборонаю впливу на них у будь-який спосіб, захистом професійних інтересів прокурорів, державним фінансуванням та належними умовами для функціонування органів прокуратури і діяльності прокурорів шляхом визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання прокурорів. Прокурори не можуть належати до політичних партій, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Це обумовлено завданнями, які стоять перед органами прокуратури. Прокуратура України здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Для реалізації прокурором своїх повноважень надзвичайне значення мають правові та соціальні гарантії прокурорської діяльності.

У положенні Звіту Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи (ч. II «Служба обвинувачення») від 17–18 грудня 2010 року передбачено встановлення гарантій невторчання у діяльність обвинувача (прокурора) [1]. У країнах Євросоюзу спостерігається загальна тенденція надавати більше незалежності саме системі обвинувачення.

Як вбачається в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року Rec (2000) 19 щодо ролі прокуратури в системі криміналь-

ного правосуддя, держава, через призму правових норм, має забезпечити дієвий захист правових та соціальних гарантій прокурорів [2].

Прагнучи до Євроінтеграції, Україна зобов'язана виконувати наведені вище рекомендації. З цього приводу Конституційний Суд України неодноразово розглядав питання, пов'язані з реалізацією права на соціальний захист, і сформулював позицію, згідно з якою Конституція України виділяє певні категорії громадян України, котрі потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них, зокрема, належать громадяни, які, відповідно до ст. 17 Конституції України, перебувають на службі у військових формуваннях та правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме: у Збройних Силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури тощо (рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 у справі щодо права на пільги [3] та від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій [4]).

У зазначених рішеннях Конституційний Суд України вказав, що необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення, зумовлена насамперед тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави, в тому числі і в органах прокуратури, пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Це має компенсуватися наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових, економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення.

З огляду на викладене у рішеннях Конституційного Суду України розуміння сутності соціальних гарантій працівників правоохоронних органів, зокрема прокурорських працівників, зміст та обсяг досягнутих ними соціальних гарантій не може бути скасовано або звужено шляхом внесення змін до законодавства.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) зазначив, що за загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі [5]. Цей принцип закріплений у ч. 1 ст. 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється із втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце.

Водночас п. 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України від 2 березня 2015 року № 213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» суперечить ст. 22, ч. 1 ст. 58 та ч. 1 ст. 64 Конституції України. Крім того, передбачене у п. 5 розділу III «Прикінцеві положення» зазначеного вище Закону скасування норми щодо призначення пенсії нівелює сутнісний зміст права прокурора на отримання пенсії з проведенням її відповідного перерахунку, суттєво звужує та обмежує зміст та обсяг існуючих прав і свобод.

Враховуючи викладене і те, що ніяка доцільність не може підмінити законність, законодавцю слід привести наведені вище положення закону у відповідність з вимогами Конституції України та наведених вище рішень Конституційного Суду України, рекомендацій Євросоюзу, усунувши упущення з цього питання попередньої Верховної Ради України.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» незалежність прокурорів передбачає існування гарантій від незаконного матеріального впливу на прокурора. Вказаною гарантією є встановлена у ст. 81 Закону заробітна плата прокурора. Відповідно до цієї правової норми заробітна плата прокурора регулюється Законом України «Про прокуратуру» та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами.

Водночас у п. 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України передбачається, що положення ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таким чином, законодавець надав Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування оплати праці прокурорів, що надає можливість здійснювати виплату їм заробітної плати в іншому розмірі, ніж це передбачено у ст. 81 Закону України «Про прокуратуру». Наразі заробітна плата прокурора закріплена постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 року № 505 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників органів прокуратури».

Велика палата Конституційного Суду України 20 листопада 2018 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглянула справу за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення п. 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та перейшла до закритої частини пленарного засідання для ухвалення Рішення у справі. У конституційному зверненні вимагається визнати таким, що не відповідає ст. 1, ч. 2 ст. 3, ст. 6, ч.ч. 1, 2 ст. 8, ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 22, п. 14 ч. 1 ст. 92, ч. 2 ст. 1311 Конституції України (є неконституційним), окреме положення п. 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу, згідно з яким

норми і положення ст. 81 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Наразі конституційним судом досі не прийнято рішення щодо вказаного конституційного звернення.

Правове регулювання заробітної плати прокурорів Бюджетним кодексом України не має під собою конституційної основи, оскільки суперечить ч. 3 ст. 22 Конституції України, відповідно до якої при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів заборонено звужувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод. Так, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 зазначив, що звуження обсягу прав та свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав та свобод, тобто їх кількісні характеристики.

Як висновок, варто зазначити, що незалежність прокурора є невід'ємною складовою здійснення органами прокуратури конституційних функцій. Матеріальне забезпечення та соціальний захист є важливими гарантіями незалежності прокурора, ув'язку з чим мають бути реалізовані та захищені на найвищому рівні.

Список використаних джерел:

1. Звіт Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи: частина II – Служба обвинувачення 2010 рік. URL: http://pravo.org.ua/files/zarub_zakon/zvit_V_2010.pdf (дата звернення: 04.12.2019).
2. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 06.10.2000 Rec (2000) 19. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 04.12.2019).
3. Рішення Конституційного Суду України від 06.07.1999 № 8-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 04.12.2019).
4. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 04.12.2019).
5. Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 04.12.2019).

БЕЛІКОВА Світлана
кандидат юридичних наук,
начальник відділу підготовки прокурорів
з представництва інтересів держави у суді
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 88 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України ухвалює рішення і надає висновок іменем України.

Рішення Конституційного Суду України (далі – Суд) є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

У своїх рішеннях Суд констатує, що виконання його рішень є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [1]; право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень – складовою права на справедливий судовий захист [2].

За невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом, як це передбачено у ст. 98 вказаного Закону.

З огляду на практику Конституційного Суду України слід акцентувати увагу на його правових позиціях щодо питань, пов'язаних із виконанням судових рішень господарської та цивільної юрисдикції як процесуальних гарантій їх виконання.

Наприклад, у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 Суд вважає, що невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [3].

Так, громадянин О.Л. Шаповалов звернувся до Суду з клопотанням дати офіційне тлумачення положень п. 20 ч. 1 ст. 106, ч. 1 ст. 111¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями п.п. 2, 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України щодо можливості касаційного оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанцій про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні вказаних законодавчих положень, автор клопотання посилається на неоднозначне їх застосу-

вання Вищим господарським судом України під час вирішення питання про можливість такого оскарження та вважає, що неможливість оскаржити в касаційному порядку відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання судового рішення порушує його конституційні права, визначені у ст. 55, п.п. 2, 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, а саме: право на судовий захист, право на рівність у судовому процесі, право на касаційне оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Конституційний Суд України у цьому рішенні констатує, що відсутність можливості апеляційного і касаційного оскарження ухвал місцевого господарського суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови може призвести до обмеження права на справедливий судовий розгляд та загрожує самій суті цього права, що не відповідає ст. 8 Конституції України.

Ухвалюючи рішення, Суд дійшов висновку, що окремо від рішення місцевого господарського суду можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку ухвали місцевого господарського суду і постанови апеляційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у змінах способу та порядку їх виконання [3].

Наступним є рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням ТОВ «ДІД Конс» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012, у якій Суд вважає, що зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень полягає у відстроченні виконання судового рішення на певний строк, має відповідати принципу верховенства права та здійснюватися у випадках і на підставі, визначених законом [1].

За законодавством України підприємства паливно-енергетичного комплексу мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, тому, на думку Конституційного Суду України, з метою створення умов для підтримання їх стабільного фінансово-економічного стану законом можуть встановлюватися особливості правового регулювання відносин у цій сфері. У зв'язку з цим зупинення проведення виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень про стягнення з таких підприємств, у разі їх внесення до Реєстру, заборгованості, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії, є заходом, спрямованим на забезпечення життєво важливих суспільних інтересів (абзац п'ятий п. 3 мотивувальної частини рішення від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012).

Ухвалюючи це рішення, Суд у своїй резолютивній частині зазначив, що *обов'язкове зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень здійснюється лише щодо стягнення заборгованості, яка виникла через неповні розрахунки за енергоносії, та щодо учасників розрахунків, визначених Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».*

Не всі судові рішення виконуються своєчасно та у повному обсязі. За наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення суду або роблять таке виконання неможливим, судами цивільної та господарської юрисдикції надається розстрочка, що означає виконання рішення відповідними частинами, встановленими судом з певним інтервалом у часі.

В рішенні у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 Суд зазначає, що *розстрочка виконання рішення* має базуватися на принципах співмірності і пропорційності з метою забезпечення балансу прав і законних інтересів стягувачів та боржників. Вирішуючи питання про розстрочку виконання рішення, суд не може змінювати суті винесеного у справі рішення [2].

Суд вважає, що аналіз положень ст.ст. 116, 121 Кодексу і ст. 36 вказаного Закону дає підстави вважати, що ухвала господарського суду про розстрочку виконання рішення спрямована на забезпечення повного виконання рішення суду і відповідного судового наказу та є допоміжним процесуальним актом (документом) реагування суду на перешкоди, які унеможливають або ускладнюють виконання його рішення. Така ухвала має похідний характер від рішення суду, яким справу вирішено по суті, і є обов'язковою для державної виконавчої служби при виконанні відповідного судового наказу у межах відкритого виконавчого провадження.

Враховавши стадійність господарського процесу, процедуру виконання рішення господарського суду на підставі наказу, юридичну природу ухвали господарського суду про розстрочку виконання судового рішення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що така ухвала не є підставою для відкриття нового виконавчого провадження, а підлягає виконанню у раніше відкритому на підставі судового наказу виконавчому провадженні як процесуальний акт (документ), яким лише розстрочується виконання судового рішення [2].

Зміна способу та порядку виконання рішення є однією з процесуальних гарантій захисту та відновлення захищених судом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також ефективним процесуальним засобом, який спрямований на гарантування виконання судового рішення. Саме про ефективність вказаного процесуального засобу йдеться у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 [4].

У цьому рішенні Суд акцентував увагу на тому, що ухвали місцевого господарського суду, постанови апеляційної інстанції про відмову у змінах способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови впливають на виконання судових рішень та забезпечення відновлення захищених судом прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом сторони повинні мати рівні процесуальні можливості відновлення вказаних прав і свобод, зокрема шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції та у касаційному порядку постанов апеля-

ційної інстанції як про зміни способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови, так і про відмову у цих змінах.

Ухвалюючи це рішення Суд дійшов висновку, що відсутність можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал суду про відмову у задоволенні заяви про зміни способу і порядку виконання рішення, ухвали, постанови в такому самому порядку, як і ухвал про зміни способу та порядку їх виконання, не узгоджується з принципом справедливості [4].

Наступною процесуальною гарантією захисту майнових прав особи є поворот виконання рішення, яке полягає у поверненні сторін виконавчого провадження в попереднє становище через скасування правової підстави для виконання рішення та повернення стягувачем боржнику всього одержаного за скасованим (зміненим) рішенням.

З огляду на рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А1080 від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 Суд зазначив, що відсутність можливості апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви щодо повороту виконання рішення суду в такому самому порядку, як і ухвали щодо повороту виконання рішення суду, не узгоджується з принципом справедливості та визначеними в ч. 3 ст. 129 Конституції України основними засадами судочинства, зокрема рівністю усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом [5].

Своєрідним гарантом справедливості стало резонансне рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019 [6].

До недавнього часу *сплата авансового внеску* була необхідною умовою для початку примусового виконання судового рішення. У разі його несплати стягувачем примусове виконання судового рішення не могло бути розпочато.

Визначенням положеннями ч. 2 ст. 26 вказаного вище Закону обов'язковою сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалено судове рішення, як необхідної умови початку примусового виконання цього рішення органом державної виконавчої служби, покладено на цю особу фінансовий тягар забезпечувати функціонування впроваджені державою системи виконання судових рішень, що не гарантує доступу для кожної такої особи до вказаної системи, отже, не забезпечує в усіх випадках і за будь-яких умов повного та своєчасного виконання цього рішення, його обов'язковості.

Конституційний Суд України наголошує, що держава має позитивний обов'язок забезпечувати виконання судового рішення, проте визначеним положеннями ч. 2 ст. 26 Закону правовим регулюванням щодо обов'язкового авансування початку примусового виконання судового рішення особою, на користь якої ухвалено це рішення, такий обов'язок держави перекладено на вказану

особу, що нівелює сутність її конституційного права на судовий захист та суперечить положенням ст.ст. 3, 8, ч.ч. 1, 2 ст. 55, ч. 1, 2 ст. 129 Конституції України.

Враховуючи порушення конституційних норм, Суд у резолютивній частині цього рішення визнав такими, що не відповідають Конституції України положення ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, тобто визнав їх неконституційними, які втрачають чинність з дня ухвалення даного рішення – з 15 травня 2019 року [6].

З огляду на наведене слід зазначити, що шляхом виконання вказаного рішення Конституційного Суду України можливе повернення до норми Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року в частині фінансування виконавчого провадження за рахунок Державного бюджету України і встановлення диспозитивного порядку авансування за рахунок стягувача.

Отже, правові позиції рішень Конституційного Суду України надають можливість констатувати про наявність процесуальних гарантій щодо виконання рішень національних судів як невід'ємної складової права фізичних та юридичних осіб на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12> (дата звернення: 02.12.2019).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13> (дата звернення: 02.12.2019).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 11113 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12> (дата звернення: 02.12.2019).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12> (дата звернення: 02.12.2019).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положень пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-11> (дата звернення: 02.12.2019).

6. Рішення Конституційного Суду України (другий сенат) у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року № 2-п(II)2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19> (дата звернення: 02.12.2019).

БЕРЛІНСЬКА Катерина
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ (ЗА СТАТТЕЮ 346 КК УКРАЇНИ)

Кримінально-правова охорона потерпілого від злочину здійснюється сьогодні в Україні на низькому рівні, що підтверджується статистичними даними. Також нині відзначається очевидна недосконалість правового статусу потерпілого.

Дослідження теорії кримінального права, положень кримінального закону та практики його застосування дають підстави для визначення того, що потерпілий від злочину та обставини, пов'язані з ним, мають значення для встановлення соціальної сутності злочину, з'ясування характеру та ступеня його суспільної небезпечності, криміналізації та декриміналізації діянь, диференціації кримінальної відповідальності.

Потерпілий та обставини, пов'язані з ним, надають можливість відмежувати один злочин від іншого; виступають ознаками складу значної частини злочинів; сприяють конкретизації інших ознак складу; враховуються при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, а також при вирішенні питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі, звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання.

Аналізуючи норми кримінального законодавства можна виділити декілька підходів до визначення поняття потерпілого.

Потерпілим в кримінальному праві визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну, або майнову шкоду [1].

Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого [2].

Потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство загалом), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої.

Поняття «потерпілий від злочину» слід відрізнити від понять «потерпілий як суб'єкт кримінального процесу» та «жертва злочину».

Потерпілий є обов'язковою ознакою складу значної частини злочинів. Його слід відмежовувати від предмета злочину. В межах загального вчення про склад злочину потерпілий є факультативною ознакою складу злочину. Потерпілий – це ознака, що характеризує об'єкт злочину (основний чи додатковий). Разом із

потерпілим об'єкти злочинів у кримінальному законі можуть відображатися й завдяки вказівкам на певні матеріальні чи ідеальні блага, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, інтереси чи регулятивні норми. В структурі об'єкта злочину потерпілий є одним з учасників охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які вчинюється посягання [3].

У статті 346 Кримінального кодексу України законодавець дає вичерпний перелік потерпілих осіб, ними є: Президент України, Голова Верховної Ради, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор України, Директор Національного антикорупційного бюро України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії України, а також їх близькі родичі [4].

Нещодавно в Україні було створено нові органи, а саме: Законом України від 21 грудня 2016 року «Про Вищу раду правосуддя» створено Вищу Раду правосуддя і Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. З метою захисту діяльності цих органів, законодавець вніс зміни до ст. 112 Кримінального кодексу України (далі – КК України), визначивши потерпілими від злочину, передбаченого вказаною статтею, Голову і членів цих органів. При цьому відповідні зміни стосовно особи потерпілого, передбаченого у ст. 346 КК України, внесені не були [5]. У першу чергу це свідчить про безсистемність внесення змін до КК України. Тому доцільно включити до переліку потерпілих осіб, передбачених у ст. 346 КК України, Голову і членів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Список використаних джерел:

1. Потерпілий, його права і обов'язки. URL: <http://scicenter.online/ugolovnyiy-protsess/poterpiliy-yogo-prava.html> (дата звернення: 04.12.2019).
2. Кримінальний процес: підручник. Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
3. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. URL: https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/119121-5.html (дата звернення: 04.12.2019).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4> (дата звернення: 04.12.2019).
5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T161798.html (дата звернення: 04.12.2019).

БІЛЕНЧУК Петро
кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

ГРИГОРЕНКО Артем
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ І МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Окремі науковці, зокрема М. Бортун, зазначають, що реформування правоохоронної системи України – це складний і тернистий шлях визначення основних критеріїв її діяльності з урахуванням особливостей як в історичному аспекті, так і під час встановлення основних засад цього процесу. Враховуючи те, що наша країна обрала шлях до євроінтеграції, в основу реформування її правоохоронної системи обов'язково має бути покладено ідею досягнення тіснішого єднання українського суспільства, і ще одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення й розвиток конституційних та основоположних свобод [1, с. 9].

З огляду на ці позиції Прокуратура України – це організаційно самостійна державна інституція, яка при виконанні своїх повноважень активно взаємодіє з усіма гілками державної влади і є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними.

Відповідно до положень чинної Конституції України пріоритетним напрямом діяльності прокуратури є захист конституційних прав, свобод і законних інтересів людини. Це зумовлено тим, що згідно зі ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2, с. 4].

У чинному законодавстві закріплено принципи організації та діяльності прокуратури, де зазначено, що органи прокуратури України:

– дотримуються принципу Верховенства права та гуманізму, оскільки ці засадничі положення передбачають першочергову спрямованість діяльності прокуратури на захист конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина;

- виконують покладені на них повноваження керуючись принципом законності, спрямованості, неупередженості та об'єктивності;
- становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим – принцип єдності та централізації;
- здійснюють свої повноваження на основі додержання Конституції України та чинних на території держави законів незалежно від будь-яких органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань чи їх органів – принцип незалежності;
- захищають у межах своєї компетенції конституційні права і свободи громадян на засадах їх рівності перед законом, незалежно від соціального чи національного походження, мови, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань, службового чи майнового стану та інших ознак – принцип захисту людей на засадах їх рівності перед законом;
- розбудовують систему органів прокуратури відповідно до адміністративно-територіального устрою України з метою здійснення покладених на прокуратуру функцій на всій території України і доступності її для всього населення – принцип територіальності;
- ставляться до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, як до невинуватої, доти її винність не буде доведена в установленому законом порядку і встановлена обвинувальним вироком суду, що набув законної сили – принцип презумпції невинуватості;
- здійснюють свою діяльність поза політикою, а прокурори не можуть належати до будь-яких партій чи рухів – принцип політичної нейтральності;
- обмеження правовими рамками усвідомлюють що, встановленими Конституцією України і законодавством компетенції прокуратури відповідно до кола покладених на неї функцій і визначених законом повноважень прокурорів щодо їх реалізації – принцип недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;
- ставляться з повагою до незалежності суддів, оскільки прокурорам заборонено публічне висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження;
- відкрито і на конкурсній основі займають посади прокурора, забезпечують вільний доступ до інформації довідкового характеру, надають інформацію на подані запити – принцип прозорості прокуратури;
- мають відповідати нормам моралі та кращим суспільним уявленням про прокуратуру і її працівників – принцип неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки;
- здійснюють правові дії і процесуальні процедури до усунення порушень закону, скасування незаконного, необґрунтованого рішення, що його прийняв прокурор нижчого рівня; відповідному керівникові органу прокуратури надають право одноособово вирішувати це питання [3, с. 133–134].

Це засадничі положення діяльності органів прокуратури України. Вважаємо, що особливо цікавим є досвід організаційної діяльності органів прокуратури ряду країн світу.

Слід зазначити, що і в ряді країн світу при формуванні практики дій, спрямованих на розбудову правової держави розробляються конституційні концепції доктрини, державні програми здійснення правової реформи, в яких істотно місце займає прокуратура, як один із важливих конструкцій державно-правових інститутів забезпечення принципів верховенства права, законності та правопорядку [4, с. 339–340].

Тому вважаємо, що звернення до міжнародного досвіду формування конституційно-правових принципів у діяльності прокуратури є актуальним, важливим і корисним для формування конституційних засад у діяльності органів прокуратури України.

На наш погляд, цікавим є досвід конституційно-правового забезпечення організації й діяльності прокуратури в країнах Європи. Такі дані надають можливість:

- по-перше, викристалізувати оптимальну модель удосконалення діяльності вітчизняної прокуратури;

- по-друге, провести впорядкований правовий порівняльний аналіз особливостей основних напрямів діяльності та реалізації функцій в країнах Європи надає можливість виявити європейський досвід функціонування цього державного інституту;

- по-третє, О. Медведько вважає, що постійне розширення правового співробітництва з європейськими країнами, потребує глибокого знання особливостей відповідних правових систем, які характерні для прокуратур країн Європи [5, с. 9].

Аналіз конституційно-правового забезпечення основних напрямів діяльності та реалізація функцій прокуратури, які склалися в країнах Європи, надає можливість класифікувати їх на різні моделі цивілізаційного розвитку. Слід зазначити, що характеризуються такі моделі як безпосереднім конституційно-правовим статусом прокуратури, так і змістом її функцій та повноважень.

Виходячи з того, яке місце займає прокуратура в системі державних органів тої чи іншої європейської країни, можна окремо виділити чотири основні групи країн:

- по-перше, країни, де прокуратура входить до складу міністерства юстиції, хоча при цьому може належати до органів правосуддя й діяти при судах або користується, в межах судової влади, адміністративною автономністю (Болгарія, Іспанія, Латвія);

- по-друге, країни, де прокуратура виділена в самостійну систему й підзвітна парламенту чи главі держави (Македонія, Словаччина, Словенія, Угорщина);

- по-третє, країни, де прокуратури або її прямого аналога взагалі не існує (Великобританія) [6, с. 140–141].

Очевидно, що викладене вище загальнотеоритичне узагальнення наявних моделей прокуратури в країнах Європи та способів їх правового регулювання надає можливість глибше пізнати концептуальні принципи організації їх діяльності. Вважаємо, що такий підхід сьогодні сприяє більш чіткому усвідомленню можливості використання більш сутнісних особливостей європейського досвіду чи для розробки конституційно-правової стратегії удосконалення діяльності органів прокуратури в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бортун М. Деякі аспекти реформування правоохоронної діяльності в Україні. *Юридичний Вісник України*. 2019. № 47–48. с. 9.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Київ. Юрінком, 1996. С. 80.
3. Судові та правоохоронні органи: навч. посіб. / П.Д. Біленчук та ін.; за ред. П.Д. Біленчука. Київ, 2011. 328 с.
4. Грицаєнко Л.Р. Конституційно-правовий статус прокуратури України: підручник. Київ: БІНОВАТОР, 2007. 544 с.
5. Медведько О. До читачів. Прокуратура в країнах Європи: навчальний посібник. Київ: БІНОВАТОР, 2006. С. 9–11.
6. Грицаєнко Л.Р. Прокуратура в країнах Європи: навч. посіб. Київ: БІНОВАТОР, 2006. 400 с.

БІЛЕНЧУК Петро
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

МАЛІЙ Микола
директор Товариства з обмеженою відповідальністю
«Аюр-Консалтинг»,
м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Світова спільнота на світанку третього тисячоліття остаточно вступила в еру нового інноваційного цивілізаційного розвитку «Четвертої промислової революції», «Індустрії 4.0» та «Сонячного суспільства знань» [1, с. 9; 2, с. 13; 3, с. 17; 4, с. 12–13]. Такий розвиток цивілізації створює реальні передумови для формування новітніх підходів розробки концептуальних засад конституційно-правового статусу прокуратури України. У статті 1 Конституції України чітко зазначено, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [5, с. 4]. А це означає, що побудова правової держави потребує насамперед реалізації засад верховенства права, коли діяльність власне держави та її органів регламентована Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами держави, а основним напрямом такої діяльності є забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина [6, с. 9]. Це обумовлено тим, що згідно зі ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [5].

Таким чином, особливе місце серед завдань судової і правоохоронної діяльності посідає захист конституційних прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості та безпеки.

Відомо, що правоохоронна діяльність в Україні здійснюється уповноваженими органами державної влади, яка детально регламентована чинним українським законодавством.

Одним із важливих органів держави, діяльність якого спрямована на забезпечення принципу верховенства права в суспільстві, є прокуратура.

Водночас слід зазначити, що світова спільнота не знає єдино визначених стандартів до регламентації цих питань на конституційному рівні щодо побудови й діяльності прокуратури. Про це свідчить узагальнений досвід організації та діяльності прокуратури в двадцяти дев'яти країнах Європи, який здійснив Л.Р. Грицаєнко [7].

Історія свідчить, що ще в часи Римської імперії з'являється термін *procurator* – піклуюся, забезпечую.

Тому очевидно, що виходячи з історичних витоків сучасне дослідження концептуальних засад конституційно-правового статусу прокуратури України неможливе поза контекстом соціально-політичних умов її функціонування, наявних національних традицій, особливостей правової культури українського народу тощо [8, с. 9].

Конституція України містить декілька норм, що регламентують місце прокуратури у системі органів державної влади і визначають концептуальні правові основи організації та діяльності органів прокуратури (ч. 2 ст. 19; п. 14 ст. 92; п. 25 ст. 85; п. 11 ст. 106; ст. 131; ст. 131¹ Конституції України) [5].

Відповідно до ст. 131¹ в Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [5].

Отже, Основний закон держави чітко визначає, що конституційно-правовими засадами прокурорської діяльності є захист конституційних прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави, що охоплює різні прояви діяльності в межах покладених на прокуратуру функцій щодо: 1) сприяння у реалізації таких прав, свобод та інтересів; 2) недопущення їх порушень шляхом попередження останніх та нагляду за додержанням таких прав, свобод та інтересів з боку інших уповноважених органів; 3) відновлення прав та інтересів, порушених неправомірними діями; 4) притягнення до відповідальності винних у порушенні прав, свобод та інтересів.

З огляду на засадничі положення загальними завданнями прокурорської діяльності, які виконуються всіма прокурорами при здійсненні усіх покладених на прокуратуру функцій, є такі: захист: прав і свобод людини; загальних інтересів суспільства; загальних інтересів держави.

Галузевими (спеціальними) завданнями, які реалізуються при виконанні окремих функцій прокуратури, відповідно, є такі: завдання прокурора щодо забезпечення у судовому процесі, по-перше, підтримання публічного обвинувачення і, по-друге, представництва інтересів держави у суді; завдання діяльності прокурора щодо забезпечення у кримінальному провадженні, по-перше, процесуального керівництва і, по-друге, організації досудового розслідування тощо; завдання прокурора щодо нагляду за додержанням законів при виконан-

ні судових рішень у кримінальних справах, а також застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Слід зазначити, що конституційно-правові засади організації та діяльності прокуратури України здійснюються на таких загальних базових положеннях: верховенства права та гуманізму; законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; територіальності; презумпції невинуватості; незалежності; політичної нейтральності; недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади; поваги до незалежності суддів; прозорості діяльності прокуратури; неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки.

З огляду на проаналізовану сутність і зміст розглянутих концептуальних заasad конституційно-правового статусу прокуратури України можна зазначити, що пріоритетним завданням прокуратури України є захист конституційних прав і свобод та законних інтересів громадян та інтересів держави [9, с. 128].

А це означає, що такі конституційно-правові засади організації та діяльності прокуратури України сприятимуть розвитку у кожного українця насаги творення задля формування у родині, суспільстві і державі щастя, радості, здоров'я (довголіття), заможності, добробуту, багатства й зиску.

Список використаних джерел:

1. Е-суспільство: цифрове майбутнє України: монографія / П.Д. Біленчук, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій та ін.; за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., переробл. Київ: УкрДГРІ, 2019. 292 с.
2. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України: монографія / П.Д. Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соболев, за ред. П.Д. Біленчука. Київ: УкрДГРІ, 2018. 284 с.
3. Конвергенція сонячного суспільства знань: креативна освіта і цивілізаційний розвиток: монографія. П.Д. Біленчук, Я.О. Береський, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Р.В. Перелигіна; за ред. П.Д. Біленчука. Київ: УкрДГРІ, 2019. 416 с.
4. Соснін О. Ідеологія суспільства знань: нові завдання освіти і науки. *Юридичний Вісник України*. 2017. № 17. С. 12–13.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Київ: Алерта, 2019. 112 с.
6. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. Біленчук П.Д. та ін.; за ред. П.Д. Біленчука. Київ, 2011. 328 с.
7. Грицаєнко Л.Р. Прокуратура в країнах Європи: навч. посіб. Київ: БІНОВАТОР, 2006. 400 с.
8. Грицаєнко Л.Р. Конституційно-правовий статус прокуратури України: підруч. Київ: БІНОВАТОР, 2007. 544 с.
9. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посібник; відпов. ред. О.О. Овсяннікова, І.В. Юрєвич. Харків: Право, 2017. 238 с.

БОНДАР Армен
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Перш за все запобігання корупції передбачає встановлення її причин та профілактику їх подальшого виникнення. Таким чином, запобігання корупції є неможливим без діяльності певних суб'єктів. В Україні суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, традиційно поділяють на дві великі групи. До першої належать органи державної влади, які лише опосередковано реалізують відповідні заходи. Такими суб'єктами, зокрема, є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України тощо. На такі органи зазвичай покладають контрольні функції в досліджуваній сфері. Водночас перелік спеціальних суб'єктів, що реалізують заходи із запобігання корупції, досить повно визначено в Законі України «Про запобігання корупції» [1]. Виходячи із положень вказаного нормативно-правового акта, такими суб'єктами є: органи прокуратури та Національної поліції України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Основними заходами щодо запобігання корупції в Україні є: обмеження щодо використання службового становища; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження щодо одержання дарунків (пожертв); обмеження щодо роботи близьких осіб; проведення антикорупційних експертиз нормативно-правових актів; проведення перевірки осіб, які претендують на посаду в органі державної влади; фінансовий контроль діяльності уповноважених осіб (наприклад, щорічне заповнення електронних декларацій); прийняття кодексів поведінки різних категорій посадових осіб (етика поведінки прокурорів); законодавче врегулювання виникнення та припинення конфлікту інтересів; встановлення вимог щодо прозорості інформації тощо.

Окремо слід навести такі різновиди громадської ради, як: Консультативна рада при Генеральній прокуратурі України; Громадська рада доброчесності. Перша є постійно діючим колегіальним консультативним органом при Генеральній прокуратурі України. До складу цього органу можуть входити представники об'єднань громадян, правозахисних, благодійних, профспілкових організацій, засобів масової інформації, народні депутати України, науковці. Завданнями Консультативної ради є сприяння Генеральній прокуратурі України у здійсненні визначених Конституцією та Законом України «Про прокуратуру» завдань органів прокуратури щодо утвердження верховенства права, захисту інтересів громадян і держави від неправомірних посягань, прозорості й відкритості діяльності прокуратури, підвищення авторитету прокуратури в

суспільстві; реформуванні органів прокуратури відповідно до міжнародних та світових стандартів і принципів, кращих практик функціонування зарубіжних прокуратур; налагодженні ефективних взаємовідносин з інститутами громадянського суспільства; ухваленні рішень з питань діяльності органів прокуратури, що потребують урахування громадської думки, обговоренні, розробленні та впровадженні громадських ініціатив, що стосуються органів прокуратури; реалізації принципу гласності в діяльності органів прокуратури, зокрема під час вирішення питань щодо підбору кандидатур на прокурорські посади, забезпечення прозорості й відкритості для суспільства інформації про роботу прокуратури (за винятком інформації з обмеженим доступом); сприянні у створенні умов, які унеможливають використання органів прокуратури для обмеження прав і свобод громадян, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій; попередженні корупції та зловживань владою в органах прокуратури та в інших державних органах [2].

Так, запорукою ефективності заходів із запобігання корупції є долучення громадськості до їх реалізації. Зазначене положення закріплено законодавчо: Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року містить ст. 21 «Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції».

Важливою сферою діяльності громадськості є її участь у державно-правових заходах. Громадськість, серед іншого, сприяє проведенню виборів і референдумів, допомагає в роботі державних органів і органів місцевого самоврядування, обговорює проекти законів тощо. Вона діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян, порядок роботи яких регулюється чинним законодавством України [3].

Слід наголосити, що основними заходами щодо запобігання корупції в Україні є: обмеження щодо використання службового становища; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження щодо одержання дарунків (пожертв); обмеження щодо роботи близьких осіб; проведення антикорупційних експертиз нормативно-правових актів; проведення перевірки осіб, які претендують на посаду в органі державної влади; фінансовий контроль діяльності уповноважених осіб (наприклад, щорічне заповнення електронних декларацій); прийняття кодексів поведінки різних категорій посадових осіб (етика поведінки прокурорів); законодавче врегулювання виникнення та припинення конфлікту інтересів; встановлення вимог щодо прозорості інформації тощо. Таким чином, громадськістю слід вважати окремих громадян (групу осіб) чи їх об'єднання, які провадять активну суспільну діяльність з метою забезпечення нормального функціонування держави та її органів.

Із прийняттям в 2014 році Закону України «Про прокуратуру» повинна була початись перевірка прокурорів, яка мала включати збір інформацію про професійну діяльність, спосіб життя прокурора і корупційні ризики. Зібрані дані повинні були порівняти з деклараціями прокурорів. У разі виявлення розбіжностей фігурантів таких справ мали би звільнити. Однак спецкомісія отримала

від громадян інформацію лише про 125 прокурорів і тільки у 102 випадках за цією інформацією були призначені службові розслідування [4]. Це підтверджує, що не було забезпечено належної участі громадськості у визначеній процедурі.

У 2019 році прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» [5] визначило нові шляхи реформування органів прокуратури. Однак участь і роль громадськості залишається під питанням.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Положення про Консультативну раду при Генеральній прокуратурі України, затверджено наказом Генерального прокурора України від 29.10.2014. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/krq.html?_m=publications&t=rec&id=146634 (дата звернення: 02.12.2019).
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
4. Гришко Л. «Провальна перевірка прокурорів на доброчесність в Україні». URL: <https://p.dw.com/p/2TA88> (дата звернення: 02.12.2019).
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 39. Ст. 2008.

БОРТУН Микола
кандидат юридичних наук,
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з процесуального керівництва та криміналістичного
забезпечення досудового розслідування
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Реформування правоохоронної системи України – це складний і тернистий шлях визначення основних критеріїв її діяльності з урахуванням особливостей як в історичному аспекті, так і у відшуканні основних засад цього процесу. Враховуючи те, що Україна обрала шлях євроінтеграції, в основу реформування її правоохоронної системи обов'язково повинна бути покладена ідея досягнення тісного єднання українського суспільства, і одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення й розвиток прав людини та основоположних свобод. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року (Конвенцію ратифіковано Законом від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР (далі – Конвенція)) визначені основні права і свободи, які повинні бути забезпечені державами, котрі її ратифікували, серед яких є і Україна.

Беручи на себе ці зобов'язання Україна має створити такі умови у діяльності правоохоронних органів, які б повною мірою забезпечили визначені у Конвенції права і свободи громадян на її території. І це стосується не тільки правоохоронних органів, а й усіх інших відповідно до принципу розподілу влади. Акцентуючи увагу на цьому напрямі діяльності прокуратури слід підкреслити, що прокуратура відповідно до ст. 131¹ Конституції України здійснює такі функції:

- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури згідно з вимогами ст. 131¹ Конституції України визначаються Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру».

Як зазначає М. Шумило, у кримінальному процесі представлено обвинувальну владу з підлеглими йому оперативним підрозділами і слідчими, які виявляють і розслідують злочин та повідомляють про підозру під контролем слідчого судді. Тому на прокурора покладається публічно-правовий обов'язок доведення перед судом обвинувачення. Невиконання цієї вимоги має відображатись у виправдувальному чи обвинувальному вироках з відповідними наслідками [1, с. 22]. Тобто прокурор повинен забезпечувати права і свободи громадян під час виконання своїх обов'язків шляхом поєднання ефективного застосування норм чинного законодавства, яким регулюється діяльність прокурора, а чинне законодавство – основні засади Конвенції, у яких має бути визначений механізм діяльності прокурора та інших правоохоронних органів в цьому напрямі, та привільну організацію роботи, яка має бути забезпечена керівництвом прокуратури різного рівня відповідно до відомчих нормативних актів.

У Рекомендації Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року прокурори, були визначені як «представники органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення призводить до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства», держава повинна вживати дієвих заходів, що гарантують прокурорам можливість виконання своїх фахових обов'язків за відповідних правових і організаційних умов [2].

Інтерпретуючи положення міжнародно-правової установи можна зробити висновок, що прокурор у межах кримінального провадження повинен мати такі повноваження, завдяки яким можна було б реально забезпечити виконання його функціональних обов'язків.

Важко собі уявити, щоб прокурор у кримінальному провадженні свідомо не переймався зазначеними проблемами і тим самим прирікав себе на ризик отримати негативний висновок суду у кримінальному провадженні. Разом із тим протягом останніх років законодавець постійно обмежував права прокурора в кримінальному провадженні судовим контролем слідчого судді без відповідного аналізу ефективності цієї діяльності та прописував норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) з неоднозначним тлумаченням, штучно створюючи, на нашу думку, колізії у законодавстві (зокрема, яскравим прикладом цього є Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII, або так званий Закон Лозового), а сама концепція М. Шумило щодо місця прокуратури в системі органів влади розмивалася політичними та кон'юнктурними діями. Зокрема,

з текстуального аналізу Закону України «Про прокуратуру» та КПК України впливає, що в системі кримінально-процесуальних правовідносин на стадії досудового розслідування задіяні прокурор, що здійснює нагляд у формі процесуального керівництва, та керівник органу прокуратури, що здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, і об'єднувати функції нагляду і процесуального керівництва чи ставити між ними знак рівняння не можна [3, с. 35]. У практичній діяльності, незважаючи на те, що стосунки в межах кримінального провадження між зазначеними прокурорами повинні відбуватися тільки в процесуальній площині, часто використовуються адміністративні повноваження керівника органу прокуратури на прокурора у кримінальному провадженні через відсутність механізму уникнення поза процесуальним впливом керівника органу прокуратури на прокурора у кримінальному провадженні, тобто втручання у процесуальну самостійність прокурора у кримінальному провадженні, визначену у ч. 1 ст. 36 КПК України, а в деяких випадках і переслідування прокурорів, які відмовлялися виконувати не письмову, а усну вказівку керівника органу прокуратури.

Негативним чинником у роботі прокуратура є й відсутність єдиної позиції Верховного Суду у багатьох питаннях правозастосовної діяльності прокурора під час досудового розслідування (наприклад, судові рішення у справах № 715/1591/17-к, № 727/6661/15-к, № 759/1092-15-к, № 127/23772/16-к, які були предметом перегляду у Верховному Суді України та Верховному Суді, по-різному трактували положення ст. 273 КПК України, яка є ключовою у проведенні такого виду негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, або постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 751/7557/-15-к від 16 січня 2019 року суд зобов'язав прокурора під час виконання положень ст. 290 КПК України надавати іншій стороні під час відкриття матеріалів кримінального провадження розсекречену ухвалу слідчого судді про надання дозволу на проведення НСРД, не враховуючи те, що прокурор не наділений повноваженнями вимагати від слідчого судді розсекречувати таку ухвалу, а без цього виконати вимоги ст. 290 КПК України в цій частині неможливо). І хоч сьогодні зазначена постанова скорегована постановою Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к, попередня позиція Великої Палати Верховного Суду протягом тривалого часу створювала умови неоднозначного застосування норм права у кримінальному провадженні, породжуючи значні труднощі у роботі прокурора.

Таким чином, слід зазначити, що процес забезпечення прав і свобод громадян під час розслідування кримінальних проваджень у діяльності правоохоронних органів України взагалі і прокуратури зокрема відповідно до основних європейських засад, якими забезпечуються права і свободи громадян, повинен містити комплекс заходів представників усіх гілок влади без політичної кон'юнктури.

Варто вказати на ефективну нормотворчу діяльність, оскільки саме в нормі права й повинен бути закладений механізм забезпечення прав і свобод гро-

мадян, наявність ефективного відомчого контролю за діяльністю прокурора, який не має містити ознаки адміністративного впливу на процесуальну самостійність прокурора у кримінальному провадженні, забезпечення єдиного судового підходу до тлумачення норм права у правозастосовній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Шумило М. Роль науки у критичній рефлексії положень КПК України. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2017. Ч. 1. 396 с.
2. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя. URL: <http://bit.ly/2zY7X2> (дата звернення: 02.12.2019).
3. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2014. № 2. С. 33–42.

БОЯРОВ Віктор
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України,
м. Київ, Україна

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ

Сьогодні вже можна констатувати, що реформування прокуратури занадто затягується і, на перший погляд, законодавець насамперед хоче створити якісний правоохоронний орган як зразок сучасної європейської правоохоронної структури (це проявляється у постійних зверненнях до європейських інституцій під час реформування; запрошення відомих науковців, практиків, в тому числі і як керівників Генпрокуратури з інших країн – Грузії, країн Балтії; призначення на керівні посади в Генеральну прокуратуру України політиків, які або не мали раніше «негативного» досвіду роботи в прокуратурі або таких, що не мають юридичної освіти).

Але останніми роками виникає розуміння того, що законодавець достатньо прагматично підходить до питання реформування прокуратури, де вже виникає запитання: а чи взагалі потрібна Україні така прокуратура, оскільки життя в країні у разі її (прокуратури) ліквідації не зупиниться, оскільки немає якогось ефективного впливу на покращення боротьби зі злочинністю, з дотриманням прав людини і таке інше?

Сьогодні вже можна говорити про те, що країна визначилася з одним із ключових питань щодо реформи прокуратури: до якої з гілок влади повинен належати цей орган (раніше достатньо серйозно просували ідею про наявність «прокурорської влади»). Досвід у різних країнах Європи має, як відомо, свої відмінності: в деяких країнах міністр юстиції за посадою є прокурором (Нідерланди, Данія, Естонія, Грузія); в інших – прокуратура повністю організаційно перебуває в системі судової влади (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Словенія, Хорватія); є навіть країна, де прокуратура представлена лише департаментом підтримання обвинувачення і при цьому підпорядковується керівнику королівської адвокатури (Велика Британія).

Якщо звернутися до історії прокуратури, то основне питання, яке завжди було основним: або прокуратура здійснює лише одну функцію – підтримання публічного обвинувачення або таких функцій декілька. Так було і за часів перебування України у складі Російської імперії і Речі Посполитої (наприклад, Луцький трибунал, створений у 1578 році); за часів Петра I, після Великої судової реформи 1864 року, після Жовтневої революції (Центральна Рада, Уряд Скоропадського, коли міністр юстиції одночасно був генеральним прокурором, а прокурори були при судах). А сучасний вигляд прокуратура прийня-

ла після 1922 року (прийняття Положень про прокурорський нагляд) – це вже була самостійна правоохоронна система, яка прийняла кінцевий вигляд після 1933 року і прийняття Конституції СРСР 1936 року.

Реформа органів прокуратури залишається одним із «боргів» України перед Радою Європи. Ще в 1996 році згідно з Конституцією України прокуратура була позбавлена двох функцій загального нагляду та попереднього (досудового) слідства.

Прокрустовим ложем, яке визначає напрям реформи у цьому питанні, була ст. 121 Конституції України, згідно з якою на прокуратуру покладається чотири функції (підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян).

Але розділ VII «Прокуратура» в Конституції України сьогодні вже виключено і з'явилася нова ст. (131¹), де передбачено, що прокуратура здійснює лише: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку та представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Знаковим є те, що ця стаття знаходиться в розділі VIII «Правосуддя» [1], тобто можна зробити (некатегоричний) висновок про те, що дві останні функції, передбачені в ст. 131¹ є «зайвими» і такими, що не відповідають сутності прокуратури.

Перша же функція, як відомо, не є самостійною, оскільки вона не може існувати без функцій правосуддя і захисту. Відомий науковець-процесуаліст Микола Сірий зазначив: «Якщо базовою є функція тільки виступати в суді, то тоді прокуратура як окремий орган взагалі не потрібна, бо це досить слабка, похідна функція...».

За інші функції, закріплені нині в Конституції (представництво інтересів держави та особи в суді тощо), фактично відповідають інші органи. Залишається первинним відомчий, судовий, парламентський контроль, діяльність адвокатури (тобто для прокуратури ця діяльність є «вторинною» і вона лише «дублює» їх). У зв'язку з цим можна нагадати про БПП (безоплатну правову допомогу): у січні 2014 року бюджет прокуратури збільшили на 205 млн грн, а річний бюджет БПП на той час складав всього 52 млн грн. Тобто для держави здійснювати представництво за допомогою адвокатів – це більш вигідно порівняно із здійсненням зазначеної функції прокуратурою.

Так, залишається проблема так званих процерів (процесуальних керівників), але, на мою думку, їх поява в Кримінальному процесуальному кодексі

України (далі – КПК України) (ст. 36) – це суто політичне рішення. Цілком можливо, що це питання – залишення в такій формі досудового слідства, як функції в органах прокуратури – Конституційний суд може визнати таким, що не відповідає Основному закону (але мабуть сьогодні для цього у влади ще немає політичної волі...).

І це, на мій погляд, прояв певної тенденції – залишення на останньому етапі реформування прокуратури лише однієї функції (підтримання публічного обвинувачення) і перетворення прокуратури у структуру, основним завданням якої буде сприяння правосуддю, як і визначено фактично в Конституції України. В умовах складної економічної ситуації, яка склалася в країні (яка визнана найбільш проблемною в Європі), коли немає підстав очікувати її покращення, таку витратну статтю в бюджеті, якою є утримання такої неефективної правоохоронної структури, якою є прокуратура, країна не винесе...

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254п/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2019).

ВЕРЕША Роман
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України,
заслужений юрист України,
м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ПРИНЦИПУ ВИНИ

Принцип вини, по суті, означає, що вітчизняне кримінальне законодавство відкидає можливість об'єктивного інкримінування, тобто притягнення до кримінальної відповідальності за думки, певні переконання, випадкове заподіяння шкоди. Психологічний зміст кожного злочину (вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину) тісно пов'язаний із зовнішнім його вираженням (об'єктивною стороною складу злочину), що виявляється в такому: особа, яка має всі ознаки суб'єкта злочину, в кожному злочині виявляє своє особисте ставлення до зовнішнього світу, суспільства і до окремої особи, в якому і проявляється вже згадуваний нами комплекс сваволі та ілюзій. Враховуючи тісний зв'язок суб'єктивної та об'єктивної сторони складу злочину, які утворюють сукупність внутрішніх (психологічних) і зовнішніх ознак одного явища – злочину, потрібно зазначити, що злочин як конкретний акт поведінки людини є психофізичною єдністю, у якому зовнішні прояви поведінки (діяння як ознака об'єктивної сторони складу злочину) і зміни, що були ним викликані, в об'єктивній дійсності нерозривно пов'язані з внутрішньою стороною, якою є ті психічні процеси, що породжують, спрямовують і регулюють поведінку людини (суб'єктивна сторона складу злочину).

Кожна галузь права ґрунтується на певних принципах, які перебувають в основі її інститутів та норм. Кримінальне право не є винятком. Правові принципи пронизують усю систему норм цієї галузі та визначають зміст її найважливіших інститутів. Це пов'язано із тим, що регулювання різних сфер суспільного життя нормами кримінального законодавства передбачає підпорядкованість такого правового впливу певним принципам.

З точки зору гносеології, принципи кримінального права – це основні ідеї та положення, які виконують регуляторну функцію і саме у них сформульовані в загальному розумінні вимоги до учасників кримінально-правових відносин. Поглиблене вивчення у кримінальному праві принципів потрібно для з'ясування його основного змісту, визначення сутності кримінально-правових механізмів і напрямів розвитку та висновків щодо ефективності застосування кримінального закону, перспектив його вдосконалення, розуміння мети, завдання, методів його застосування [1, с. 66].

Розвиток кримінально-правової науки зумовлює необхідність адаптації розуміння принципів кримінального права з точки зору їх систематизації та

визначення змісту. Такою адаптацією є модернізація кримінального кодексу з метою посилення боротьби зі злочинністю. Це обумовлює необхідність передбачення принципів кримінального права на законодавчому рівні.

Конституційне відображення кримінального процесуального принципу презумпції невинуватості за методом від противного, підкреслює необхідність законодавчого передбачення кримінально-правового принципу вини. Згідно з ч. 1 ст. 62 Конституції України «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Ця конституційна норма дістала своє формально-юридичне закріплення в ряді галузей права. При цьому галузева специфіка предмета і способу регулювання накладає певний відбиток на зміст зазначеного принципу.

Кримінально-правові відносини є первинними порівняно з кримінальними процесуальними, а тому принцип вини можна вважати первинним у відношенні до принципу презумпції невинуватості. Причому законодавець кримінально-правові відносини тісно пов'язує зі встановленням вини особи у процесі визначення наявності складу злочину і настанням у результаті його вчинення суспільно небезпечних наслідків та його кваліфікації [2, с. 82].

Щодо процесу утвердження принципу вини та інших принципів кримінального права, то вони у своєму історичному розвитку зазнавали певної модифікації. Наприклад, окремі конституційні принципи змінилися і більше пов'язані саме з кримінальною відповідальністю. При цьому відбувається конкретизація конституційних та загальноправових принципів у кримінальному праві в напрямі наповнення їх таким змістом, який би відповідав саме цій галузі регулювання суспільних відносин.

Отже, необхідність передбачення принципу вини у кримінальному праві обумовлена, з одного боку, об'єктивними закономірностями впливу права і кримінальної відповідальності на поведінку людей, а з іншого – правосвідомістю суспільства в цілому і окремих громадян, яка базується на морально-етичних засадах. Узагалі цей принцип передбачає, що які б не настали тяжкі наслідки, яка б діяльність не була суспільно небезпечною, без вини вони не інкримінуються особі, яка їх заподіяла. Більше того, принцип вини покладено в основу можливості та необхідності не лише притягнення особи до кримінальної відповідальності, а й призначення справедливого покарання за вчинене суспільно небезпечне діяння, передбачене у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), а також у застосуванні інших заходів кримінально-правового та кримінального процесуального впливу, звільненні від кримінальної відповідальності тощо.

Принцип вини має значення і для кримінального процесуального права. За методом «від противного» він дістав своє відображення у кримінальному процесуальному законодавстві. Це пов'язано зі встановленням процесуальних гарантій дотримання вказаного принципу, що виражається у законодавчому

закріпленні принципу презумпції невинуватості. При цьому необхідно зазначити, що в ряді досліджень принцип вини у кримінальному праві ототожнюється з принципом презумпції невинуватості.

Загалом принцип презумпції невинуватості передбачений у ст. 62 Конституції України, ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та у ч. 2 ст. 2 КК України. На законодавчому рівні найповніше він визначений у КПК України. Також потрібно зазначити, що міжнародні судові інституції звертають увагу на застосування принципу презумпції невинуватості не лише для кримінального суду, який вирішує питання про обґрунтованість обвинувачення, а й для всіх інших органів держави. На це також звертає увагу ЄСПЛ (наприклад, Рішення у справах «Гарькавий проти України» від 18 лютого 2010 року; «Шагін проти України» від 10 березня 2010 року; «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року; «Довженко проти України» від 12 січня 2012 року; «Орлов проти України» від 11 лютого 2016 року). Зведені дані вивчення судових вироків у кримінальних провадженнях (справах) щодо вживання термінів «вина», «винуватість (винність)» та інших, при встановленні суб'єктивної сторони складу злочину, свідчать про те, що національні судові інституції не завжди при постановленні вироків однотипно вживають кримінально-правову термінологію та враховують принцип вини (наприклад, вирок Святошинського районного суду міста Києва (справа № 759/5342/17 від 28 квітня 2017 року), вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області (справа № 149/1189/17 від 15 травня 2017), вирок Пологівського районного суду Запорізької області (справа № 324/567/17 від 19 травня 2017 року), вирок Сторожинецького районного суду Чернівецької області (справа № 723/763/17 від 22 травня 2017 року), вирок Лебединського районного суду Сумської області (справа № 580/559/17 від 22 травня 2017 року)). Отже, характеризуючи правове становище особи, підозрюваної або обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, презумпція невинуватості визначає ряд конкретних положень кримінального процесуального права, покликаних гарантувати реальне втілення у життя кримінально-правового принципу вини. Принцип презумпції невинуватості є процесуальною гарантією реалізації принципу вини.

Список використаних джерел:

1. Житний О.О. Принципи кримінального права України як знаряддя координації національних і міжнародно-правових засобів протидії злочинності та захисту прав і свобод людини (постановка проблеми). *Вісник ХНУВС*. 2014. № 2(65). С. 65–74.
2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

КАМІНСЬКА Наталія
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ РЕФОРМАХ

Як відомо, 2019 рік пов'язаний з кардинальними змінами у керівництві української держави. Це стосується вищих органів державної влади, а саме – Президента України, глав парламенту та уряду, інших органів виконавчої влади, Генеральної прокуратури України, а також Конституційного Суду України. Звісно, це не може не позначитись на результатах їх діяльності, визначенні пріоритетних напрямів роботи і завданнях.

Усе це потребує належної уваги не лише політиків, законодавців, а й представників наукової спільноти. На нашу думку, усі зміни у державно-суспільному житті, національній правовій системі повинні відбуватись на основі науково обґрунтованих пропозицій, громадських обговорень, експертиз тощо. Важливим є налагодження співпраці та взаємодії з різними гілками влади, забезпечення конституційно-правових засад діяльності, насамперед, незалежності і верховенства права, відкритості тощо.

Відповідно до ст. 147 Основного Закону України діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків. Головна мета діяльності Суду полягає у забезпеченні через механізм конституційного контролю верховенства Конституції України, пріоритету прав і свобод людини і громадянина в усіх сферах суспільного та державного життя. Згідно зі ст. 148 Конституції України держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України [1].

Чимало дослідників підкреслюють, що чи не найважливішою є функція захисту прав і свобод людини і громадянина в діяльності Конституційного Суду України [2–4]; захист прав і свобод громадян, інших конституційних цінностей притаманними йому засобами [5]. Зазначена функція у різний спосіб реалізується органами конституційного правосуддя, а саме, за допомогою конституційного контролю, розгляду звернень громадян, а також через іншу діяльність. Погоджуємось, що широкі повноваження щодо правозахисної діяльності властиві для органів конституційного контролю Іспанії, Німеччини, Австрії та деяких інших держав.

Видається, ефективний захист прав людини і громадянина, можливість впливу на нормотворчу діяльність держави спостерігається із запровадженням інституту конституційної скарги, конституційну реформу правосуддя

тощо. Практика функціонування Конституційного Суду України демонструє еволюційний розвиток вказаного органу, позитивну динаміку та якісну характеристику результатів роботи. Зокрема, порівняно з періодом заснування цього органу за часів незалежності України, оновлено законодавчу базу і засади його організації та діяльності. Так, на сьогодні це новий Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України», Регламент Конституційного Суду України, ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 тощо.

З-поміж якісно нових інститутів конституційного права слід відзначити інститут конституційної скарги, що запроваджено в Україні, виходячи з позитивного зарубіжного досвіду та розширення можливостей захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, за ч. 3 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

Очевидно, що 2019 рік став переломним у діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. З об'єктивних причин тричі змінювалось керівництво вказаного органу, це звісно позначилось на його діяльності. Йдеться як про позитивні, так і певні негативні наслідки. У будь-якому випадку останнім часом під час проведення кардинальних реформ організації та роботи державного апарату на Конституційний Суд України покладаються надії у стабілізації державно-суспільних відносин, політичної ситуації, захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, забезпечення конституційності законів України та інших актів у встановленому порядку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80_4 (дата звернення: 10.12.2019).
2. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / Н.В. Аніщук, М.В. Афанасьєва, Н.М. Бакаєнова та ін.; за ред. А.Р. Крусян та А.А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 438–456.
3. Шаптала Н.К. Доказування в конституційному судовому процесі: філософсько-правові засади: монографія. Київ: Логос, 2018. 388 с.
4. Чистоколяний Я.В. Основні проблеми правозахисної діяльності Конституційного Суду України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 4. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2018/10.pdf (дата звернення: 10.12.2019).
5. Селіванов А.О. Верховенство права в Конституційному правосудді: аналіз конституційної юрисдикції: монографія. Київ, Харків, 2006. 400 с.

КОСТИЦЬКИЙ Михайло
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) Національної академії правових наук України,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України,
м. Київ, Україна

КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА Наталія
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
заслужений юрист України,
м. Київ, Україна

СВІТОГЛЯДНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗМІНОЮ КОНСТИТУЦІЙНОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

Статус прокуратури в сучасній українській державі пов'язаний не лише з конституційним і законодавчим регулюванням місця її в системі органів держави, функцій які на неї (прокуратуру) покладаються, а й сприйняттям на рівні світогляду і менталітету, відображенням на рівні правосвідомості.

Прокурор, прокуратура (від лат. *procurare* – піклування, забезпечення, управління) як термін, що позначає високих посадових осіб держави та її органи, започатковується в Стародавньому Римі. Як посадовці, покликані здійснювати нагляд за дотриманням законів, кримінальне переслідування та підтримувати обвинувачення в суді прокурори з'являються у Франції в кінці XIII на початку XIV століття. На українських землях російські прокурори як посадові особи з'являються лише після втрати автономії та запровадження єдиних російських порядків наприкінці XVIII століття.

У часи визвольних змагань 1917–1922 років прокуратура під назвою «Прокуратура» засновується в грудні 1917 року при Генеральному суді УНР. У січні 1918 року Центральна Рада України прийняла закон «Про урядження прокураторського догляду в Україні».

В один день – 29 квітня 1918 року було прийнято два конституційні акти – Українською Центральною Радою «Статус про державний устрій», «Права і вольності Української народної республіки» та з'їздом хліборобів «Закон про тимчасовий державний устрій України». Останній фактично затвердив державний переворот та встановив в державі напівмонархічну форму правління.

Дещо пізніше було утворено ще одну державу українців – Західно-Українську народну республіку та прийнято «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії», ухва-

лений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918 року (Конституція ЗУНР). Ці конституційні акти дали підстави створити при судах органи прокуратури за континентальною, романо-германською моделлю.

Після трьох більшовицьких і двох білогвардійських окупацій Україна знову опинилася в складі Росії ніби республіки, ніби федерації, ніби держави робітників і селян. І в цій новій-старій російській державі поступово відновлюється модель прокуратури, започаткованої Петром I в 1722 році як «око государеве». Майже вісім десятиліть (з 1722 по 1802 роки) прокуратура в російській імперії на чолі з Генерал-прокурором діяла як окремий орган. В 1802 році посади Генерал-прокурора об'єднувались з посадою міністра юстиції. І такий порядок існував аж до жовтневого перевороту 1917 року.

До 1922 року ні в Україні, ні в Росії прокуратури не було. В цьому році створюються прокуратури республік, а в 1923 році – при Верховному Суді СРСР створюється прокуратура Верховного Суду. Слід зауважити, що за першими радянськими конституціями прокуратурі у них місця не знайшлося. Лише в Конституціях СРСР 1936 року та УРСР 1937 року згадується про прокуратуру. На підставі постанови Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів «Про утворення Народного комісаріату юстиції Союзу РСР» від 20 липня 1936 року органи прокуратури були виведені зі складу комісаріату юстиції та творили єдину самостійну вертикаль. При цьому в особі Генерального прокурора СРСР концентрувалася вся «прокурорська» влада знизу доверху. В республіках і на місцях прокуратура була виведена з підпорядкування республіканських і місцевих державних і партійних органів. Саме з цього часу органи прокуратури ставали все більше репресивними і так званими правоохоронними (а не органами нагляду за законністю). Прокурори стали входити в позасудові «тройки» які розгорнули знову «червоний» терор в країні (як і в роки громадянської війни). Генеральним прокурором СРСР став сумнозвісний Андрій Вишинський, якого називали головним більшовицьким інквізитором. За наступні пів століття статус, роль і функції прокуратури мало що змінилися. В свідомості народу прокуратура залишалася репресивним державним органом. Направлення матеріалів щодо конкретної людини в прокуратуру означало, як правило, притягнення до кримінальної відповідальності та отримання тюремного строку.

Після здобуття незалежності Україною різко змінюється статус і функції прокуратури. За законом від 5 листопада 1991 року «Про прокуратуру» українським парламентом було визначено, що Генеральний прокурор України, та підпорядковані йому прокурори здійснюють вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, міністерствами, державними комітетами, відомствами іншими органами державного і господарського управління та контролю, Урядом Автономної Республіки Крим, місцевими радами народних депутатів їх виконавчими органами, військовими частинами, політичними партіями, масовими рухами, підприємствами, уста-

новами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами. Цей вищий нагляд конкретизувався у визначених функціях прокуратури:

- а) нагляд за додержанням законів всіма (загальний нагляд – М.К., Н.К.-К.);
- б) нагляд за органами, які ведуть боротьбу зі злочинами і іншими правопорушеннями;
- в) розслідування діянь, що містять склад злочину;
- г) участь в розгляді справ у судах, зокрема і підтримання державного обвинувачення;
- д) нагляд за пенітенціарними установами на місцях тримання затриманих;
- е) нагляд за дотриманням законів у збройних силах та збройними формуваннями;
- є) участь в заходах по запобіганню злочинам і іншим правопорушенням, вдосконаленні та роз'ясненні законодавства.

Такі надзвичайно широкі повноваження прокуратури дали підстави академіку Василю Костицькому стверджувати про наявність в Україні самостійної прокурорської гілки влади (всього він виводить їх сім). Зрозуміло, що такі широкі повноваження прокуратури подобалися громадянам України, вони знаходили в неї захист своїх прав і свобод, але не подобалися політикам, фінансистам, бізнесменам, мафіозним структурам, окремим порушникам закону (олігархів ще не було). Результатом такої нелюбові стало те, що в Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 року, статус і функції прокуратури змаліли як «шагренева шкура». За нею (прокуратурою) залишилось підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів держави і громадян в судах, нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю, дізнанням і слідством, нагляд за виконанням рішень у кримінальних справах та заходах примусового характеру щодо особи. Головний удар, який був нанесений по прокуратурі – відібрання функції загального нагляду. Політики та інші зацікавлені особи не приховували радості. Систему прокуратури почали очолювати люди, які до неї не мали і відношення, і досвіду роботи в цій системі, або люди які були в ній на нижчих щаблях ієрархії. А як же громадяни? В українському менталітеті і соціальній психології залишалися впевненість, що в державі є орган (система органів), до яких можна звернутися зі своїми проблемами. В радянський час це були: народний контроль, партійні та радянські органи, прокуратура, редакція газет (ідеологічну складову цих органів ми ігноруємо). В незалежній українській державі залишилася з цих органів лише прокуратура. Але в 1996 році громадяни отримали пораду – звертайтеся в суди і там відстоюйте свої інтереси! З так званої ліберальної доктрини все ніби правильно. Але без врахування історичних традицій, менталітету і психології людей. Звичайно, хотіли як краще – а вийшло як завжди. А громадяни отримали реальний захист своїх прав і свобод в судах? Частково, звичайно, так. І яка оцінка такого захисту при соціологічних опитуваннях, і який рейтинг в них мають суди? Дуже низький.

При змінах Конституції України, внесених Верховною Радою 8 грудня 2004 року розділ VII «Прокуратура» залишився без змін, лише ст. 121 Конституції було доповнено положенням про те, що прокуратура наглядає за дотриманням прав і свобод людини, додержанням законів з цих питань в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами. Але вже при черговій ревізії Конституції України 2 червня 2016 року розділ про прокуратуру був вилучений зовсім, а текст Конституції був доповнений ст. 131¹ в якій вказано, що в Україні діє прокуратура. Правда перед цим, 14 жовтня 2014 року, Верховна Рада прийняла новий закон «Про прокуратуру», за яким вона (прокуратура) мала виконувати функції, передбачені в Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року. Спроби реанімувати загальний нагляд (хоч і в усиченому вигляді) за редакцією Конституції (ст. 12, п. 5) від 8 грудня 2004 року нівелювалися.

Зараз під прапором боротьби з корупцією створюються спеціальні суди, прокуратури, слідчі органи. Це, напевно, тимчасові та вимушені заходи. Але ситуація парадоксальна: повноваження, статус, функції, колись потужного органу – прокуратури України обмежуються і урізаються, а натомість утворюються спеціальні (думаємо, тимчасові) органи з досить широкими повноваженнями. Такі експерименти в державотворенні, напевно, неминучі. Але як показує досвід створення в 90-х років ХХ століття в Україні підрозділів МВС та СБУ по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією само собою не вирішує наявних проблем. Створення нових чи реформування наявних органів мусить ув'язуватись та корелюватись із світоглядом і психологією народу країни, де вони запроваджуються. Передчасне або запізнале створення нових органів. Зміна функцій наявних може дати лише негативний результат. Так звані реформи органів прокуратури це підтверджують.

ЛАПКІН Андрій
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю продовження реформи прокуратури, в аспекті якого заслуговують на першочергову увагу конституційні основи правового статусу цього органу. Конституція України посідає найвище за юридичною силою місце в системі правового регулювання прокуратури, з огляду на що її норми визначають загальний напрям реформування прокуратури, а з іншого – обмежують його, тому потребують зваженої наукової оцінки.

Характеризуючи сучасний стан конституційного регулювання прокуратури, варто зазначити, що крім згадок про прокуратуру в контексті регламентації конституційних повноважень Президента України (п. 11 ст. 106 Конституції України) та Верховної Ради України (п. 25 ст. 85 Конституції України), а також виключної сфери законодавчого регулювання (п. 14 ст. 92 Конституції України) і формування складу та визначення компетенції Верховної Ради України (ст. 131 Конституції України), Основний Закон містить окрему присвячену прокуратурі ст. 131¹. Остання становить найбільший інтерес у контексті аналізу конституційних основ діяльності прокурора у кримінальному провадженні. Це зумовлено як тим, що вказана стаття визначає конституційний статус прокуратури в Україні, так і сформульованими у ній функціями прокуратури, в межах яких прокурор здійснює свою діяльність у кримінальному провадженні. Власне, перше впливає із другого, тобто висновок про статус прокуратури відповідно до Конституції України можна отримати саме на підставі покладених на неї функцій, оскільки інших концептуальних питань щодо прокуратури зазначена стаття не розкриває, а також із місця цієї статті у структурі Основного Закону.

Так, включення норм стосовно прокуратури до розділу VIII «Правосуддя» свідчить про наближення прокуратури до судової влади, покликане розв'язати проблему невідповідності невизначеного конституційного статусу прокуратури положенням ст. 6 Основного Закону, які закріплюють поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Разом із тим співвідношення прокуратури та судової влади залишається чітко не визначеним. Так, використане для назви розділу VIII Конституції України поняття «правосуддя» в українській

мові має декілька значень: 1) суд, судова діяльність держави; юстиція; 2) розгляд судових справ; судочинство; 3) справедливий суд. Однак за змістом цього розділу можна дійти висновку, що законодавець, застосовуючи до іменника «правосуддя» дієслово «здійснює» (ст.ст. 124, 127, 129), розглядає у ньому правосуддя передусім як функцію судової влади (судочинство).

Такий підхід відрізняється від логіки виокремлення інших розділів Основного Закону, які стосуються гілок державної влади або окремих найважливіших державних органів. Крім того, розділ VIII Конституції України регламентує низку організаційних питань щодо судоустрою та статусу суддів, а також Вищої ради правосуддя, які мають опосередковане відношення до здійснення правосуддя як функції судової влади, однак розкривають інституційний та організаційний її аспекти. З огляду на це можна зробити висновок, що у вказаному розділі йдеться про побудову та функціонування судової влади. Тому більш коректно ці питання відображає таке значення терміна «правосуддя», як «юстиція», що визначається як сукупність державних органів, що займаються судочинством, систему судових установ, судове відомство. Отже, більш правильним уявляється або перейменування розділу VIII на «Судова влада та суміжні інститути» чи на «Юстиція» (цей варіант є менш бажаним через іншомовне походження вказаного терміна), або переформулювання змісту цього розділу з тим, щоб він більш повно і всебічно розкривав багатозначний термін «правосуддя», а не акцентував увагу тільки на його функціональному аспекті.

З наведеного випливає, що, помістивши присвячену прокуратурі статтю у цей розділ, законодавець розглядає прокуратуру як складову системи юстиції держави, елемент реалізації функції правосуддя. Водночас підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором визначається як одна з основних засад судочинства (п. 4 ч. 2 ст. 129 Конституції України), що свідчить про виключний характер його діяльності у сфері кримінального правосуддя. Разом із тим, це не свідчить про віднесення прокуратури до органів судової влади. По-перше, на це немає жодних вказівок ні у ст. 131¹ Конституції України, ні в інших статтях цього розділу чи Конституції загалом. По-друге, аналогічний підхід застосований у розділі «Правосуддя» до регулювання правового статусу адвокатури (ст. 131² Конституції України), яка за своєю природою не може розглядатися як орган судової влади, оскільки є недержавним самоврядним інститутом, проте відіграє важливу роль у здійсненні правосуддя. Отже, така модель конституційного регулювання дає підстави для розгляду прокуратури та адвокатури як суміжних із судовою владою інститутів, які забезпечують реалізацію покладених на неї функцій у тісному зв'язку із судовою владою, але є автономними і незалежними від неї.

В цьому відношенні вилучення із Конституції України окремого розділу «Прокуратура», що підкреслював особливий статус цього органу в системі державної влади, адже ставив його за підходом до регулювання на один рівень з іншими вищими органами держави, і давав окремим дослідникам підстави для

розгляду прокуратури як окремої гілки державної влади, можна вважати частковим вирішенням суперечності із ст. 6 Конституції України, на якій наголошувалося вище. Для повного розв'язання цієї проблеми вітчизняний законодавець має остаточно визначитися із статусом прокуратури, передбачивши її як орган судової влади, що найбільш доцільно зробити на рівні Основного Закону.

Аналіз змісту присвяченої прокуратурі ст. 131¹ Конституції України надає можливість зробити висновок, що вона фактично вирішує два питання: визначає функції прокуратури та частково регламентує статус Генерального прокурора, встановлюючи порядок його призначення та звільнення і строк повноважень. З усіх інших питань організації і діяльності прокуратури Конституція відсилає до закону, завдяки чому Закон України «Про прокуратуру» набуває статусу органічного. Розглядаючи її положення, необхідно відзначити як обмеженість і неповноту конституційного регулювання прокуратури, завдяки чому окремі важливі аспекти залишаються поза увагою законодавця, так і недосконалість закріплених у Конституції України формулювань. Перший з цих недоліків передусім стосується визначення місця прокуратури в системі поділу державної влади, про що йшлося вище. Другий – відсутності на конституційному рівні концептуальної єдності щодо функціонального призначення прокуратури і предметної сфери її діяльності. Так, Основний Закон не визначає мети і завдань прокуратури. Водночас він закріплює функції цього органу, які не мають єдиної загальної спрямованості. Так, поряд із функціями, що здійснюються прокуратурою у сфері кримінального провадження (п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України), п. 3 цієї норми зберігає за прокуратурою функцію представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом, яка не має безпосереднього зв'язку із кримінальним судочинством.

Загалом закріплення у Конституції України системи функцій прокуратури є дискусійним. Такий підхід зумовлений необхідністю максимально чітко окреслити предметну сферу діяльності прокуратури, визначити її функціональне місце у державному механізмі, уникнути дублювання з роботою інших органів державної влади, а також, певним чином, гарантувати незалежність прокуратури – з одного боку, а з іншого, – стримати можливості розширення її впливу на суспільні відносини у державі і зберегти їх в межах системи визначених Конституцією функцій. Проте, на наш погляд, він не є виправданим, адже пріоритетні напрями діяльності з часом можуть змінюватися, в той час як Основний Закон держави має підвищену стабільність. Таким чином, на певному етапі еволюції прокурорських правовідносин може обмежувати потенціал прокуратури щодо виконання покладених на неї завдань через зафіксовану у Конституції систему функцій, які не лише складно скасувати чи доповнити, а й скорегувати відповідно до змін у правовому полі.

Натомість уявляється, що конкретні функції прокуратури можуть встановлюватися на законодавчому рівні відповідно до закріпленої у Основному

Законі функціональної моделі цього органу. Виходячи із останньої може бути вирішено й питання про віднесення прокуратури до певної гілки державної влади. Однак наразі така модель чітко не визначена, призначення прокуратури – не сформульовано, що перешкоджає продовженню реформування цього органу.

Для розв'язання цих проблем, на наш погляд, потрібно:

1) доповнити існуючу ст. 55 Основного Закону (яка має загальний характер) положенням щодо обов'язку держави в особі прокуратури захищати права і свободи кожного від кримінальних правопорушень, забезпечуючи притягнення винних у їх вчиненні осіб до передбаченої законом відповідальності та відшкодування заподіяної ними шкоди. Таким чином, буде посилено конституційні гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина від найбільш суспільно небезпечних посягань (кримінальних правопорушень), а інститут прокуратури буде імplementовано у систему захисту прав людини і отримає чітке соціальне призначення;

2) виключити зі ст. 131¹ Конституції України вказівки на функції прокуратури, передбачивши замість цього, що прокуратура діє у кримінальному правосудді з метою захисту людини, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, здійснюючи кримінальне переслідування та виконуючи інші функції, визначені законом. В такому разі функціональна характеристика діяльності прокурора у кримінальному провадженні зможе вільно розвиватися на законодавчому рівні, і водночас прокуратура не зможе вийти за межі цієї предметної сфери, виконуючи невласливі їй функції;

3) виключити із перехідних положень Основного Закону п. 9, що визначає тимчасові (перехідні) функції прокуратури. Питання щодо продовження реалізації прокуратурою цих функцій має вирішуватися на законодавчому рівні з урахуванням того, наскільки вони відповідають окресленій Конституцією України предметній сфері прокурорської діяльності.

ЛУГІНА Наталія
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

УНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ ТА ІНШИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ І ЙОГО ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Актуальність цього питання зумовлена частою зміною законодавчих актів та Конституції України, що регулюють коло повноважень щодо здійснення діяльності органів прокуратури, що призводить до правових колізій. Так зване реформування влади у 2014 році, що було проведене з метою запровадження у діяльність органів прокуратури європейських стандартів, призвело до неконституційного позбавлення, звуження змісту та обсягу вже наданих громадянам прав. Також зміни 2016 року провадили в свою діяльність значне обмеження щодо кола здійснення діяльності органів прокуратури, зокрема, й при внесенні змін до Основного Закону у зв'язку із «судовою реформою».

Як відомо ще з 1995 року, перед вступом до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання перетворити прокуратуру з карального органу на інституцію, яка відповідає європейським стандартам. Проте правове визначення попереднього положення набуло чинності лише з 14 жовтня 2014 року у вигляді Закону України «Про прокуратуру», який був підготовлений з урахуванням більшості європейських рекомендацій. Закон визначає правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також систему прокуратури України [1].

Ухвалення Закону мало на меті євроорієнтоване реформування органів прокуратури, зокрема щодо позбавлення прокуратури функції «загального нагляду». Проект цього закону був схвалений Венеційською комісією. Серед інших новацій Закону – звуження повноважень прокурора щодо представництва в суді; доступ до професії прокурора та посилення гарантій незалежності прокурора; посилення ролі органів прокурорського самоврядування. Зазначений Закон передбачив: позбавлення прокуратури загально наглядових повноважень; ліквідацію слідчих підрозділів у прокуратурі; суттєве обмеження сфери діяльності прокуратури; утворення нових органів прокурорського самоврядування – Ради прокурорів і Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, що надасть можливість реалізувати принцип незалежності прокурора через впровадження прозорості в процесі добору та притягнення до дисциплінарної відповідальності чи звільнення прокурорів [1].

Значних змін законодавство зазнало і з прийняттям Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України

(щодо правосуддя)», який 30 вересня 2016 року набув чинності. Важливим аспектом є те, що з Конституції України виключено розділ VII «ПРОКУРАТУРА», а основні засади діяльності та функції органів прокуратури закріплено у ст. 131¹ Конституції України (розділ VIII «ПРАВОСУДДЯ») [2].

Згідно із положеннями Конституції України прокуратура здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [3].

Тобто із прийнятими змінами Україна позбавилася законодавства радянського зразка і запровадила нові норми згідно з європейськими стандартами. Замість наглядових функцій, прокуратура отримала закріплені в Конституції функції процесуального керівництва за досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення в суді. За прокуратурою залишилося представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках, а представництво приватних осіб перейшло до системи безоплатної правової допомоги.

У Перехідних положеннях Конституції України також передбачено:

– прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, – до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій (п. 9);

– представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню (підпункт 9 п. 161);

– представництво відповідно до пункту 3 частини першої ст. 131¹ та ст. 131² Конституції України виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року [3].

Тобто можна визначити, що згідно із законодавством прокуратура виглядає як орган європейського зразка. Проте, окрім зазначених вище функцій прокуратури, фактично було ліквідовано й таку прокурорську функцію як представництво інтересів громадянина (соціально незахищеного) в суді та лише

на перехідний період залишено (тобто теж фактично ліквідовано) функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Таким чином, цими законодавчими змінами громадян України залишено фактично беззахисними в разі порушення їх прав насамперед органами державної влади й місцевого самоврядування, тобто їх позбавили в таких випадках права звертатись до органів прокуратури за захистом.

Слід зазначити, що 25 вересня набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX. У пояснювальній записці до проекту на обґрунтування необхідності прийняття цього документа зазначено, що з ухваленням нової редакції закону «Про прокуратуру» у 2014 році розпочався черговий етап реформування прокуратури. Так, прокурори були позбавлені функції загального нагляду, що є вимогою Ради Європи ще з 1995 року. А з початком роботи ДБР прокуратура також позбулася функції досудового розслідування [4].

Зважаючи на нинішній стан довіри населення до органів державної влади виникає позиція, що положення вказаного акта можуть свідчити про намагання продовжити повноваження органів прокуратури щодо здійснення досудового розслідування.

Отже, можна дійти висновку, що вказані нововведення лише ускладнюють роботу органів прокуратури. Хоч Конституція України і визначає нові функції прокуратури, галузеві закони (Кримінальний процесуальний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення) не приведені у відповідність з Основним Законом. Відповідно до положень зазначених вище законів органи прокуратури мають ширше коло повноважень ніж ті, що зазначені у Конституції України. Також Перехідні положення Конституції України свідчать про недотримання принципу верховенства права та його елемента – правової визначеності та концепції якісного законодавства, сформованої Європейським судом з прав людини.

Україна є однією з країн світу, що має самостійну та незалежну прокуратуру з притаманними нашому національному законодавству стандартами та функціями. Тому ми вважаємо, що недоцільно порівнювати Україну з країнами з розвинутою економікою, оскільки це пояснюється зовсім іншою судово-правоохоронною системою, соціально-економічною стабільністю, високим авторитетом судової влади, професіоналізмом контролюючих органів, високим рівнем правосвідомості громадян, порівняно незначною кількістю кримінальних правопорушень та стабільною політичною ситуацією. Тому ми вважаємо, що чинна Конституція України потребує змін у сфері надання повноважень органам прокуратури, що не будуть порушувати основні принципи здійснення такої діяльності та бути чітко регламентувати їх діяльність відповідно до особливостей національного законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20> (дата звернення: 15.11.2019).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 15.11.2019).
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3> (дата звернення 15.11.2019)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19.09.2019 № 113-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20> (дата звернення: 15.11.2019).

ОМЕЛЬЧУК Любо́в
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

КОЛОСОВ Олександр
студент Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ГРУЗІЇ

На сьогодні питання реформування української прокуратури стоїть як ніколи гостро. Беручи до уваги євроінтеграційні процеси в Україні, варто зауважити, що основоположною складовою та ключовим механізмом економічного та соціального розвитку будь-якої держави є саме реформування системи органів прокуратури.

Задля реалізації дієвої реформи прокуратури в Україні необхідно чітко розуміти реальні причини тих чи інших проблем, які негативно відзначаються на процесі змін та перетворень у цій сфері. У зв'язку з цим, вивчення іноземного досвіду реформування прокуратури є вкрай важливим для створення основи подальших державних та суспільних трансформацій.

Також важливою є проблематика адаптації законодавчих ініціатив щодо реформування прокуратури до існуючих нагальних проблем у сучасному українському суспільстві. Зокрема, це стосується підвищення вимог до кандидатів на зайняття посади прокурора й систематичної перевірки та оцінки знань, компетентності та професіоналізму серед діючих прокурорів.

Позитивним, на нашу думку, є досвід реформування прокуратури в Грузії. Грузія є яскравим прикладом того, як тотально корумповану країну можна перетворити в одну з найуспішніших держав у контексті боротьби з корупцією.

За даними МВФ, протягом 2007–2013 років Грузія мала одні з найвищих у світі темпів розвитку. У 2007 році – 12%, у кризовому 2011 показник економічного зростання склав 6,5%. Протягом шести років – з 2003 до 2009 року держбюджет Грузії зріс у 10 разів – з 400 мільйонів до 4 млрд доларів [1].

У 2013 році уряд Грузії розпочав процес інституційного реформування Служби прокуратури Грузії (далі – СПГ) з метою досягнення більшої незалежності та автономії СПГ [2]. В подальшому були проведені такі реформи:

– у 2013 році Парламент Грузії прийняв поправки до Закону «Про прокуратуру», відповідно до яких міністр юстиції втратив всі прокурорські повно-

важення, які були передані Головному прокурору Грузії (*Chief Prosecutor of Georgia*);

– у вересні 2015 року Парламент ухвалив нові положення Закону «Про прокуратуру» про обрання, призначення та звільнення з посади Головного прокурора та створив новий колегіальний орган – Прокурорську раду (*Prosecutorial Council*), яка приймає рішення щодо зазначених вище запитів;

– у 2016 році Головний прокурор своїм рішенням створив Консультаційну раду, яка займалася питаннями підвищення по службі та дисциплінарної відповідальності працівників СПГ [2].

Також збільшено контроль апарату Генерального прокурора над попереднім слідством для зменшення фактів порушення прав людини. Час для попереднього слідства зменшено з дев'яти до чотирьох місяців, час тримання під вартою – з 24 до 12 місяців [3].

Змінився підхід до оцінювання показів обвинуваченого перед судом, а саме такі покази вважаються пріоритетними порівняно з показами під слідством. Відповідно, зменшилась кількість тортур. Зросли кримінальні санкції за насильство і нелюдське ставлення, використовуються різні механізми контролю, встановлені камери спостереження в тюрмах, в будь-який час можна відвідати тих, хто там перебуває і перевірити, що з ними все гаразд [3]. Відповідно зросла прозорість діяльності у пенітенціарній системі, а апарат Генерального прокурора втратив над нею контроль.

Цікавим є те, що в Грузії за отримання хабара несе відповідальність не лише особа, яка вчинила злочин, а і її безпосереднє керівництво. Логіка проста і зрозуміла – якщо керівник не може належно організувати контроль за діяльністю своїх підлеглих, його звільняють [4].

Основними принципами діяльності прокуратури Грузії є:

- законність;
- захист і повага прав і свобод особи, захист і повага прав юридичної особи;
- професіоналізм та компетентність;
- об'єктивність та неупередженість;
- політичний нейтралітет [5].

Основними напрямками діяльності прокуратури Грузії є:

- проведення усебічного попереднього розслідування у випадках, передбачених законом;
- нагляд за точним та єдиним виконанням закону у діяльності оперативно-розшукових органів;
- кримінальне переслідування;
- виконання процесуального керівництва на етапі попереднього розслідування з метою забезпечення здійснення кримінального переслідування;
- вивчення фактів порушення прав осіб, позбавлених волі та виконання ними процесуальних обов'язків, у місцях попереднього ув'язнення, обмеження або позбавлення волі та в інших установах, які виконують судові вироки чи інші примусові заходи, призначені судом;

- участь у кримінальному провадженні в суді як державного обвинувача;
- координація боротьби зі злочинністю;
- забезпечення виконання заходів з прав людини;
- проведення слідчих та інших процесуальних дій на території іноземної держави та здійснення таких дій на вимогу компетентних органів іноземної держави на території Грузії, а також з метою кримінального переслідування та відбування покарання, екстрадиції громадянина Грузії з іноземної країни та з цією ж метою екстрадиції її громадянина до іноземної держави;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом Грузії «Про прокуратуру» та Кримінально-процесуальним кодексом [5].

Слід зауважити, що в Грузії відсутня спеціалізована прокуратура по боротьбі з корупцією, а також відповідні спецпідрозділи у прокуратурах. Зазвичай корупційні справи розслідують територіальні органи прокуратури. Розслідування резонансних справ, пов'язаних з корупцією, покладено на Слідче управління Генеральної прокуратури. В Генеральній прокуратурі Грузії функціонує спецпідрозділ з розслідування справ про відмивання грошей [3].

На сьогодні у системі прокуратури України також відбуваються структурні зміни. Відповідно до Закону України від 19 вересня 2019 року № 113-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (далі – Закон № 113-IX), який набрав чинності 25 вересня 2019 року, передбачено замість чинної структури органів прокуратури побудувати після атестації прокурорів нову структуру, що має в себе включати Офіс генерального прокурора, обласні, окружні прокуратури. Також відповідно до Закону Генеральний прокурор має право ліквідувати та реорганізувати окружні і обласні прокуратури [6].

Важливою структурною зміною є ліквідація військової прокуратури. Такі зміни повинні сприяти зменшенню чисельності штату прокурорів та оптимізації системи прокуратури загалом.

Також Законом передбачено перетворення Національної академії прокуратури України на Тренінговий центр прокурорів України. Відповідно до Закону № 113-IX Тренінговий центр прокурорів України є державною установою, що здійснює підвищення кваліфікації прокурорів [6].

Отже, досвід Грузії у підходах до реформування прокуратури може стати корисним для України, зокрема, у зв'язку із чим ми вважаємо доцільним введення таких заходів:

- увести принцип солідарної відповідальності в органах прокуратури, відповідно до якого за отримання неправомірної вигоди нести відповідальність не лише особа, яка вчинила корупційний злочин, а і її безпосереднє керівництво, шляхом втрати своїх посад та/або пониження у званні;
- посилити безпеку підозрюваних, обвинувачених та ув'язнених шляхом встановлення камер спостереження у слідчих ізоляторах та приміщеннях камерного типу задля усунення будь-якої можливості застосування до зазначених вище осіб фізичного або психологічного насильства;

- розглянути напрями забезпечення органами прокуратури виконання заходів з прав людини, які є складовою утвердження правової держави.

Таким чином, вважаємо, що досвід Грузії реформування прокуратури є до речним, оскільки зміни, які мають сьогодні місце у національній системі прокуратури, є вкрай необхідними для виведення її на новий рівень розвитку та приведення діяльності української прокуратури до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Реформи в Грузії 2004–2012 років: уроки для України. URL: https://lb.ua/blog/ivan_varchenko/283375_reformi_gruzii_20042012_rokiv.html (дата звернення: 22.11.2019).
2. Overview of the Reforms in the Prosecution System of Georgia: Achievements and Existing Challenges. Institute for development of freedom of information. URL: https://idfi.ge/en/overview_of_the_reforms_in_prosecution_system_of_georgia_achievements_and_existing_challenges (last accessed: 24.11.2019).
3. Кимлик Н.В., Попович А.С. Використання досвіду Грузії в реформуванні прокуратури України. *Міжнародний юридичний вісник*. Вип. 1(3). 2016. С. 193–198.
4. Решота В. Досвід державної політики із запобігання та протидії корупції в Грузії. *Науковий вісник*. 2013. Вип. 11 «Демократичне врядування». URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik11/fail/Reshota.pdf (дата звернення: 27.11.2019).
5. Functions of the Prosecutor's Office. The Office of Prosecutor General of Georgia. URL: <http://pog.gov.ge/en/structure> (last accessed: 28.11.2019).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19.09.2019 № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20> (дата звернення: 29.11.2019).

ОСАДЦА Ольга
старший викладач відділу підготовки прокурорів з організації роботи
в органах прокуратури та викладання професійної етики
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Актуальність вказаної теми зумовлюється тим, що на сьогодні не досягнуто єдиного розуміння щодо місця прокуратури в системі державної влади України. Виходячи із правового статусу прокуратури, вона є унікальною державною інституцією, яка наділена достатньою кількістю правозахисних функцій.

Останніми роками ця проблема є найбільш дискусійною в наукових колах, у практиків і її досліджує чимало вчених.

Отже, одним із основних питань подальшого реформування прокуратури є визначення місця та ролі прокуратури серед інших державних органів порівняно з органами прокуратури зарубіжних країн та з урахуванням конституційного поділу влади.

Відповідно до ст. 5 Конституції України – Основного Закону України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Згідно зі ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову [1].

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Відповідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який 30 вересня 2016 року набув чинності, з Конституції України виключено розділ VII «Прокуратура», а основні засади діяльності та функції органів прокуратури закріплено у ст. 131¹ Конституції України розділу VIII «Правосуддя».

Тобто слід розуміти, що законодавець при внесенні таких змін формально відніс прокуратуру до судової гілки влади, визначивши її місце лише однією статтею 131¹ Конституції із 12-ти в розділі «Правосуддя». Знаходження цієї статті у вказаному розділі певною мірою викликає дисонанс.

До 2016 року регулювання діяльності прокуратури в окремому розділі Конституції означало, що виконання покладених на органи прокуратури функцій

цій є самостійним видом державної діяльності. Прокуратура – організаційно самостійна державно-правова інституція, яка при виконанні своїх повноважень активно взаємодіє з усіма гілками державної влади, зокрема і судовою, і є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними. Жоден орган державної влади, окрім суду, не може вирішувати усі правові суперечки та приймати рішення, здійснюючи правосуддя.

Тоді ж, яке саме місце і роль прокуратури в системі органів державної влади на сьогодні?

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом (ст.ст. 92, 131¹ Конституції). Організація та діяльність прокуратури, статус прокурорів визначаються Конституцією, Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 4 Закону України «Про прокуратуру») [2].

У Висновку Конституційного Суду України (далі – Висновок) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності Законопроекту про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя) вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції від 20 січня 2016 року зазначалось: Конституційний Суд України виходить із того, що положення розділу VII «Прокуратура» Конституції України охоплюються змістом ст. 131¹, якою Законом пропонується доповнити розділ VIII «Правосуддя» Конституції України.

Водночас в Окремій думці судді Конституційного Суду України М.М. Гулята стосовно вказаного вище Висновку йшлося про те, що включення пропонуваної Законом ст. 131¹ до розділу VIII «Правосуддя» Конституції не узгоджується з принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також суперечить принципам верховенства права та правової визначеності.

Також відзначено, що у Законі прокуратура визначається як окрема організаційно-правова, державна інституція з відмінними від правосуддя функціями, вона не належить до органів судової влади і не бере участі у формуванні суддівського корпусу. Крім того, у Законі не визначено й організаційно-правової взаємодії прокуратури з судами України, Вищою радою правосуддя [3].

Згідно з окремою думкою судді Конституційного Суду України Н.К. Шапталі також стосовно вище вказаного Висновку для розуміння місця, ролі і функцій органів прокуратури в нашій державі слід вкотре звернутися до європейських стандартів, яких прагне Україна та які визначають основні принципи організації та діяльності органів прокуратури у країнах-членах Ради Європи.

Відповідно до вказаних стандартів прокурор – це представник органу державної влади, державна посадова особа, яка діє в інтересах держави та здійснює визначені конституцією та законами функції, властиві прокуратурі (п. 1 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі

прокуратури в системі кримінального правосуддя від 6 жовтня 2000 року Rec (2000) 19 [4].

Враховуючи місце прокуратури в системі державних органів країн Європейського Союзу (далі – ЄС), у юридичній літературі виділяють таку класифікацію:

1) прокуратура перебуває в складі міністерства юстиції (Бельгія, Німеччина, Данія, Нідерланди, Румунія, Франція, Естонія).

Прокуратура підпорядкована уряду, тобто виконавчій владі, й у інших країнах світу, як, зокрема Ізраїль, Канада, Киргизія, Мексика, США, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Чорногорія, Швейцарія, Японія);

2) прокуратура входить до складу судової влади і функціонує при судах (Болгарія, Іспанія, Італія, Латвія, Люксембург).

Також до цієї групи відносяться такі країни, як Греція, Грузія, Колумбія, Молдова, Уругвай;

3) прокуратура виділена в самостійну службу і є незалежною у своїй діяльності (Великобританія);

4) прокуратура виділена в самостійну систему й підзвітна Парламенту або Президенту або обом цим органам (Литва) [5].

Ще такі прокуратури інших країн світу, як В'єтнам, КНР, КНДР, Куба, Лаос, являють собою самостійну систему й підзвітні парламенту або главі держави. У Конституціях вказаних країн статус прокуратури закріплюється як одного з найважливіших державних органів [6].

Отже, незважаючи на цілісність ЄС, не існує єдиної моделі прокуратури в країнах-учасниць як з організаційної, так і з функціональної сторони. Така відмінність пояснюється не тільки розбіжностями соціально-економічного і політичного життя країн ЄС, а також і тим, що схожі функції, які так об'єктивно потрібні в будь-якому сучасному суспільстві, можуть реалізовуватися через різні правові інститути і механізми відповідно до національних правових особливостей [7].

Важливу роль у процесі реформування органів прокуратури відіграють рекомендації Ради Європи, які не містять конкретного рішення із приводу місця і ролі прокуратури в державному механізмі й допускають можливість її функціонування як самостійної системи, не віднесеної до жодної з гілок влади.

Так, з Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» від 6 жовтня 2000 року Rec (2000) 19 випливає, що місце прокуратури в системі органів істотно відрізняється залежно від держави, у тій частині, яка стосується відносин з виконавчою владою (від підпорядкування до незалежності), а з іншого боку, що стосується самих суддів, деякі системи показують їхню приналежність до єдиного цілого, інші – говорять про них як про щось зовсім відмінне [8].

Відповідно до Бордоської декларації «Судді та прокурори у демократичному суспільстві», прийнятої КРЄС і КРЄП в м. Брдо (Словенія) 18 листопада 2009 року, належне виконання різних, але взаємодоповнюючих функцій суддями та прокурорами є необхідною гарантією справедливого, неупередженого та ефективного

відправлення правосуддя. Судді та прокурори мають бути незалежними у здійсненні своїх повноважень, а також діяти незалежно один від одного. Прокурори повинні бути незалежними і самостійними у процесі прийняття рішень та у справедливому, об'єктивному та неупередженому здійсненні своїх функцій [9].

Цілком можливо говорити про те, що категорія поділу влади умовна, оскільки державна влада, маючи самостійні гілки і реалізуючись через діяльність різних видів державних органів, як носій суверенітету, є єдиною і неподільною і при цьому підпорядкована інтересам людини та держави. Тому необхідно вести мову про поділ не влади, а її функцій та повноважень між державними органами, які становлять єдину систему. З огляду на ситуацію в країні можливо було б говорити про необхідність функціонування прокуратури як самостійної структури державної влади, яка не підпорядкована органам ні виконавчої, ні судової гілок влади [10].

Варто більш чіткіше назвати основні підстави, за яких прокуратура в Україні не може входити до судової системи. Насамперед, прокуратура не здійснює правосуддя. Адже у ст. 124 Конституції визначено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Звичайно прокуратура бере участь у реалізації основної функції судової влади – здійсненні правосуддя, однак як представник публічного обвинувачення чи інтересів держави в суді, тобто тут відсутня нейтральна позиція, яка є основною ознакою суб'єкта судової влади.

Прокурори при виконанні функції щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку також мають спільні державні інтереси при вирішенні конкретних питань. Але при цьому представники кожного з органів виконують свої повноваження, покладені законодавством саме на них.

Прокурор при здійсненні представництва інтересів держави в суді аж ніяк не може бути суб'єктом судової влади, адже він представляє інтереси конкретної державної юридичної особи, тобто сторони в судовому процесі.

Прокурор виступає в суді як самостійна сторона в процесі й не виносить судових рішень. Прокурори не можуть бути підлеглими або підзвітними органам юстиції. Прокурор є стороною в судовому процесі й згідно із законом має право на апеляційну і касаційну скарги.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері

протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами.

Об'єднання зусиль правоохоронних органів можливо досягнути саме завдяки скоординованій діяльності та взаємодії правоохоронних органів, що здійснюються прокуратурою.

Фактично на органи прокуратури покладено ще одну функцію – координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, яку було б доцільно закріпити в Конституції, Закону України «Про прокуратуру».

Визначення поняття «правоохоронні органи» міститься у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [11]. Так, до правоохоронних органів належать органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Ще однією важливою ознакою того, що прокуратура не може бути в складі судової гілки влади, є її структура та організація діяльності з чітким вертикальним підпорядкуванням та повноваженнями.

Дослідженню особливостей функціонування органів прокуратури приділяли увагу у своїх працях такі вчені, як Л.М. Грицаєнко, Ю.С. Шемшученко, О.М. Толочко, О.В. Тюріна, В.Т. Маляренко, П.Ф. Пилипчук, В.В. Долежан, М.В. Косюта, М.К. Якимчук, М.І. Мичко та інші.

Прибічники віднесення органів прокуратури України до судової влади основним аргументом називають те, що «за напрямками своєї діяльності і виконуваними функціями прокуратура найближча до судової влади» [12, 13, 14].

Деякі науковці взагалі розглядають прокуратуру як інститут виконавчої або законодавчої влади, як самостійну, контрольно-наглядову гілку влади. З іншого боку – не належить до складу ні законодавчої, ні виконавчої, ні судової влади [15].

Слушною є позиція відомих українських вчених – Ю.С. Шемшученка та Г.О. Мурашина. Вони зазначають таке: «Не потрібно сліпо копіювати модель наших прокурорських органів, їх структури, функції, порядок формування тощо з моделей органів прокуратури зарубіжних країн (які суттєво, а іноді й радикально різняться між собою), переймаючи водночас їх недоліки, неузгодженості, функціональну немічність, можливу несумісність з нашою правоохоронною системою і організацією всієї державної влади. Нам треба йти далі, щоб прокуратура була надійним органом демократичної, правової держави, послідовним поборником сталої законності і правопорядку, захисником прав і свобод людини – факторів, необхідних для успішного формування громадянського суспільства» [16].

Таким чином, в умовах, що склалися в Україні, прокуратура з позиції закону і тільки закону впливає на всі гілки влади, чим виконує функцію одного з еле-

ментів системи стримувань і противаг. Водночас вона сприяє взаємодії гілок влади, тому що всі вони зацікавлені в дотриманні та зміцненні законності.

Недопустимо також включати прокуратуру до однієї із трьох гілок державної влади тому, що вона виконує функції зовсім іншого характеру, аніж ті, які покладені на них. В іншому випадку отримаємо те, що в рамках однієї гілки влади перебуватимуть дві державницькі структури різнофункціонального характеру, що ми маємо на сьогодні з урахуванням останніх змін у національному законодавстві України [10].

Прокуратура – важливий та унікальний інститут держави, який прокладає місток від людини, від правоохоронних органів до суду, до винесення судом рішень, на які сподівається як окрема людина, так і суспільство. Нерозуміння цього, ігнорування соціального призначення прокуратури, привнесення у прокурорську діяльність не лише інших підходів, а й навіть окремих ознак таких підходів – призводить до знищення системи прокурорської діяльності, що є вірною ознакою знищення усього державного механізму [17].

Особливістю діяльності прокуратури України є те, що вона впливає на інституції в державному механізмі задля забезпечення розвитку надійної правової та демократичної держави. Тому доцільно визнавати чинне положення прокуратури як органу, що безпосередньо не є підлеглим жодній із трьох гілок влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 2016 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.12.2019).
2. Про прокуратуру: Закон України від 14/102014 № 1697-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.12.2019).
3. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України №1-в/2016 від 20 січня 2016 року, справа № 1-15/2016. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS16001.html (дата звернення: 03.12.2019).
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шаптали Н.К. Висновок Конституційного Суду України від 20 січня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ne02d710-16> (дата звернення: 03.12.2019).
5. Скрипнюк А.В. Світовий досвід функціонування органів прокуратури: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4. С. 290–294.
6. Ліпінська І.В. Функціонування органів прокуратури: Україна та міжнародний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Т. 29(68). № 6. 2018. С. 144. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/27.pdf (дата звернення: 03.12.2019).

7. Омельчук Л.В., Клітинська А.Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. Вип. 1(3). 2016. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua › irbis_nbuv › cgiirbis_64 (дата звернення: 03.12.2019).

8. Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 06.10.2000 Rec (2000) 19. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 03.12.2019).

9. Бордоська декларація: міжнародний документ від 18.11.2009. URL: <https://vkksu.gov.ua/perelik-dokumentiv/vys12> (дата звернення: 03.12.2019).

10. Москалюк Ю.Д., Литвинюк М.В. Прокуратура України як особливий державний інститут. *Юридичний вісник*. Вип. 1(42). 2017. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/article/download (дата звернення: 03.12.2019).

11. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/378112> (дата звернення: 03.12.2019).

12. Куц В. Деякі аспекти теоретичного обґрунтування доцільності зміни конституційного статусу прокуратури України. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2–3 жовт. 2008 р.)*. Київ: Академія прокуратури України. 2007. С. 69–71.

13. Попович Є. Прокуратура України – єдина незалежна система органів судової влади. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2–3 жовт. 2007 р.)*. Київ: Академія прокуратури України. 2007. С. 137–140.

14. Толочко О. Прокуратура як незалежний орган в системі судової влади. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2–3 жовт. 2006 р.)*. Київ: Академія прокуратури України, 2007. С. 67–69.

15. Скибенко О. Проблеми реформування функцій прокуратури України в механізмах судочинства та забезпечення законності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 188–192.

16. Шемшученко Ю.С. Мурашин Г.О. Прокуратура України: шляхи реформування в аспекті входження в Європейський правовий простір. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 4. С. 5–11.

17. Богуцький П. Прокуратура України: камо грядеши? *Українське право*. 2019. URL: https://hukrainepраво.com/editor_column/donum-auctoris/prokuratura-ukrayiny-kamo-gryadeshy (дата звернення: 03.12.2019).

ПОЛІНКЕВИЧ Олександр
студент Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

ЛИННИК Олена
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) 2012 року значно обмежив слідчого як основного суб'єкта розслідування кримінального провадження у самостійних процесуальних повноваженнях. На сьогодні більшість із них слідчий може реалізувати лише шляхом взаємодії зі своїм процесуальним керівником – прокурором [1].

Для того, щоб провести такі слідчі дії, як освідування, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, слідчому необхідно отримати постанову прокурора. Сам механізм її отримання у КПК України не передбачений. На практиці слідчий складає проект постанови прокурора і їде до прокурора переконувати останнього у необхідності цієї слідчої дії та отримати його підпис. Тим самим виконує роботу прокурора. Доцільніше було б врегулювати порядок офіційного отримання дозволу прокурора на проведення зазначених слідчих дій, який би усував можливість такої негативної практики [2, с. 170].

На думку науковця О.О. Кіпер, це могло б виглядати таким чином: слідчий звертається із клопотанням про проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову. Також науковець вважає, що необхідно було б передбачити механізм оскарження постанови про відмову прокурора у задоволенні клопотання слідчого до вищестоящего прокурора через керівника органу досудового розслідування. З цією метою О.О. Кіпер пропонує:

1) частину 3 ст. 40 КПК України викласти у такій редакції: «У випадках відмови прокурора у винесенні постанови про проведення слідчих розшукових дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, у погодженні клопотання слідчого

до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів виносить відповідну постанову або відмовляє у цьому, погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні»;

2) додати абзац 2 до ч. 1 ст. 239 КПК України такого змісту: «Для отримання відповідної постанови прокурора слідчий звертається з відповідним клопотанням, яке повинно бути розглянуто прокурором невідкладно або протягом доби. За результатами розгляду клопотання прокурор виносить постанову про проведення відповідної дії або відмовляє у цьому»;

3) перше речення ч. 2. ст. 241 КПК України викласти у наступній редакції: «Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора, яка отримується слідчим у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 239 цього Кодексу та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря»;

4) до ч. 4 ст. 246 КПК України додати таке речення: «Така постанова може бути отримана слідчим у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 239 цього Кодексу» [2, с. 170]. Частина 4 ст. 234 КПК України передбачає, що клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора, тобто буквально – одного з цих суб'єктів. Але на практиці це можливо лише за участі прокурора, або слідчого з прокурором, оскільки слідчий не уповноважений підтримувати таке клопотання самостійно в суді. Тому цей недолік КПК України також потребує уточнення, а саме: у ч. 4 ст. 234 КПК України словосполучення «слідчого або прокурора» слід змінити на «слідчого та прокурора» [2, с. 171].

Підсумковим етапом взаємодії слідчого з прокурором на етапі досудового розслідування є подання слідчим на затвердження прокурора складеного ним обвинувального акту або клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. КПК України не передбачає повноважень прокурора щодо варіантів рішень прокурора на цьому етапі, лише зазначив що він їх або затверджує, або складає нові, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим (ч. 1 ст. 291 КПК України). І за результатами такої перевірки, хоча це й прямо не передбачено у КПК України, вважаємо, що прокурор може повернути обвинувальний акт і матеріали досудового розслідування слідчому із вказівками провести ті чи інші слідчі дії чи закрити кримінальне провадження за наявності підстав, які передбачені ст. 284 КПК України [2, с. 172].

Щодо взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при проведенні слідчих (розшукових) дій, то на сьогодні за надзвичайно великих обсягів кримінальних правопорушень неупереджене і кваліфіковане їх розслідування потребує щоденної взаємодії слідчого та оперативних працівників при розкритті та

розслідуванні кримінальних правопорушень. Виділено такі основні форми взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: а) процесуальні: передача протоколу прокуророві про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 252 КПК України); доручення слідчого щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст.ст. 40, 246 КПК України); надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України); б) організаційні: обмін інформацією; координація; консультації; реалізація матеріалів ОРД; аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню злочину [1, с. 215–216].

Основними чинниками, якими зумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у складі слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), є такі:

1) слідчі дії та оперативно-розшукові заходи членів групи мають однакову мету, спрямовану на швидке розкриття та розслідування злочинів;

2) усі дії членів СОГ обов'язково узгоджуються між собою під час розроблення єдиного плану;

3) кожний з учасників СОГ діє в межах своїх повноважень і зберігає свою функціональну самостійність;

4) робота у складі СОГ надає слідчому можливість якнайшвидше використати отримані оперативним шляхом дані, а оперативним співробітникам – інформацію, отриману під час проведення слідчих дій [3, с. 140].

Однак при значному обсязі кримінальних правопорушень організація взаємодії не здійснюється на достатньому професійному рівні за браком часу і у зв'язку з неналежною професійною підготовкою. Насамперед проблема щодо браку часу виникає в результаті значного обсягу кримінальних правопорушень, що так само зумовлює і стислі строки для організації та планування повсякденної роботи через значну завантаженість як кримінальними провадженнями, так і іншою службовою роботою.

Наприклад, при повідомленні особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та подальшому застосуванні запобіжного заходу слідчому необхідно насамперед вжити заходів (здебільшого щодо спрямування запитів до установ, для збору даних, що характеризують особу) для збору даних про особу підозрюваного, надати доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України з метою встановлення ризиків і, відповідно, чекати на отримання підтверджуючих довідок, процесуальних документів (допитів свідків) та інших даних для обґрунтування майбутнього запобіжного заходу. Безумовно, вказаний процес може як уповільнюватися, так і пришвидшуватися залежно від ставлення того чи іншого працівника до розкриття кримінального правопорушення, в межах якого він виконує вказане доручення.

Отже, можна зробити висновок, що аналіз механізму взаємодії слідчого і прокурора на досудовому розслідуванні показав багато недоліків, які вима-

гають негайного усунення. Однією з проблем механізму взаємодії слідчого з прокурором є те, що законодавець не завжди чітко визначає форму та порядок такої взаємодії, для її вирішення необхідно внести відповідні зміни до КПК України. А належна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у кримінальному провадженні потребує постійного вдосконалення і вважається одним аз напрямів підвищення ефективності виконання завдань щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників такого провадження, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми досудового розслідування: збірник тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 360 с.
2. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2017. С. 169–173.
3. Топчій В.В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник*. 2014. № 4(33). С. 138–143.

ПРИЛУЦЬКИЙ Сергій
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЧАСТИНИ 3 СТАТТІ 62 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛЮЧЕННЯ ІЗ ДОКАЗІВ)

Згідно з ч. 3 ст. 62 Конституції України встановлено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях.

Свого часу Конституційний Суд України дав офіційне тлумачення цій конституційній нормі. Мотивуючи своє рішення, орган конституційної юрисдикції встановив, що обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних у результаті порушення або обмеження її конституційних прав і свобод, крім випадків, у яких Основний Закон України допускає такі обмеження. Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального закону. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі.

Аналіз положень ч. 3 ст. 62 Конституції України, а саме – «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом», дає підстави для висновку, що обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтовано фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо. Недотримання Конституції України та порушення особами, уповноваженими здійснювати оперативно-розшукову діяльність, вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), інших законів України при одержанні фактичних даних є підставою для визнання зібраних у такий спосіб доказів недопустимими.

Водночас Конституційний Суд України виходив з того, що фактичні дані про скоєння злочину чи підготовку до нього можуть бути одержані не тільки в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноважених на це осіб, а й випадково зафіксовані фізичними особами, які здійснювали власні (приватні) фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, або відеореєстрації спостереження, розташованими як у приміщеннях, так і ззовні.

При оцінюванні на предмет допустимості як доказів у кримінальній справі фактичних даних, що містять інформацію про скоєння злочину чи підготовку до нього та подані в порядку, передбаченому КПК України, необхідно враховувати ініціативний або ситуативний (випадковий) характер дій фізичних або юридичних осіб, їх мету та цілеспрямованість при фіксуванні зазначених даних.

Таким чином, Конституційний Суд України вирішив, що подані будь-якою фізичною або юридичною особою речі або документи (фактичні дані) не відповідають вимогам допустимості доказів, якщо вони одержані з порушенням прав і основоположних свобод людини, закріплених у Конституції України, зокрема внаслідок цілеспрямованих дій із застосуванням оперативно-розшукових заходів.

Щодо суб'єктів одержання доказів у кримінальній справі в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності положення першого речення ч. 3 ст. 62 Конституції України слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності [1].

Разом із тим чинний КПК України (2012 року) встановлює досить чіткі критерії щодо допустимості доказів (ст. 86) та, відповідно, їх недопустимості (ст. 87–88-1). Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 86 КПК України встановлено, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень. А як відомо, процесуальні рішення приймаються на всіх стадіях кримінального провадження, й зокрема, під час досудового розслідування. Тому вбачається, що суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності (слідчий, прокурор тощо) зобов'язані вирішувати питання щодо допустимості доказів на момент їх використання, при прийнятті відповідних процесуальних рішень. Й зокрема, згідно з ч. 3 ст. 17 КПК України встановлено, що підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом.

З іншого боку, щодо піднятого питання, зміст категорії обвинувачення розкривається у п. 13 ст. 3 КПК України, де зазначається, що обвинувачення – твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом. Згідно з існуючим кримінально-процесуальним порядком (ст. 276–279 КПК України) формальним моментом початку обвинувачення особи правильно вважати повідомлення особі про підозру. Тим самим, на момент повідомлення особі про підозру суб'єкти (органи) кримінального обвинувачення повинні володіти доказами, які підтверджують висунуту підозру, і ці докази повинні відповідати критерію допустимості, тобто, вони мають бути перевірені

на предмет їх законної сили. Оскільки повідомлення про підозру є юридичною формою обвинувачення, то таке обвинувачення не повинно ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. У цьому контексті постає логічне питання, на які органи (суб'єкти) покладено обов'язок забезпечувати законність доказів обвинувачення, та у який процесуальний спосіб він має це здійснювати під час досудового розслідування?

Шукаючи відповідь на поставлене запитання, варто зазначити таке. Згідно з ч. 2 ст. 6 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Таким чином, забезпечення законності обвинувачення в рівній мірі є обов'язком як слідчого, так і прокурора з керівником органу досудового розслідування. Вважаю, що при допущенні (виявленні) помилок чи порушень при збиранні доказів, уповноважений суб'єкт процесуальним шляхом має усунути допущені помилки, а за неможливості усунення порушень закону має визнати отримані фактичні дані недопустимими при обґрунтуванні підозри й подальшого обвинувачення. Вважаю, що слідчий (прокурор) у випадку встановлення недопустимості отриманого доказу, зобов'язаний прийняти процесуальне рішення (постанову), про визнання таких фактичних даних, як недопустимих. Таким чином, має відбуватись процедура виключення (усунення) із доказів фактичних даних, які суперечать критерію їх законності (допустимості).

Натомість Я.П. Зейкан стверджує, що суд є єдиним суб'єктом визнання фактичних даних недопустимими як докази із винесенням відповідного процесуального рішення [2]. З такою позицією ми не можемо повною мірою погодитись. Вважаю, що в законності зібраних (отриманих) доказів передусім зацікавлена сторона, яка ними оперує, та на які буде посилатися при відстоюванні своєї позиції, зокрема, обвинувачення в суді. Тому усунення «недоброякісних» доказів – це не тільки диспозитивне право прокурора, а і його службовий обов'язок (ч. 2 ст. 9 КПК України). Прокурор не має права і не повинен подавати до суду докази, в законності яких він сумнівається, або не вірить. Більш того, обвинувачення, яке будуватиметься на «плодах отруєного дерева» в правовій державі має бути приреченим.

Тому вважаю, що положення чинного КПК України потребують деталізації щодо повноважень слідчого, керівника органу досудового розслідування, а також прокурора, у питаннях повноважень та процесуального порядку усунення (виключення) із доказів фактичних даних, які не відповідають критерію допустимості. Зокрема, ч. 2 ст. 36 КПК України варто доповнити окремим положенням, згідно з яким прокурор буде уповноважений приймати рішення про визнання недопустимими доказів зібраних на досудовому розслідуванні.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 6. С. 155.
2. Зейкан Я.П. Про недопустимі докази. Харків: Фактор, 2019. С. 98 (С. 128).

САМБОР Микола
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України,
начальник сектору моніторингу Прилуцького відділу поліції
Головного управління Національної поліції в Чернігівській області,
м. Прилуки, Україна

**ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ
МИРНИХ ЗІБРАНЬ**

Палітра прав і свобод людини та громадянина надзвичайно колоритна та невичерпна у своєму розумінні, розмаїтті та здійсненні. Права і свободи людини та громадянина є важелем обмеження сваволі держави та інститутом здійснення інтересів, потреб людини. Переконливим є й те, що держава, приймаючи на себе функції охорони правопорядку, проголосила своїм обов'язком гарантувати, охороняти і захищати права і свободи як від свого втручання, так і від зловживання правами і свободами окремих осіб.

Важливо розуміти вплив та функції окремо взятих державних органів, створених для забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Адже саме від правильного розмежування повноважень органів публічної адміністрації, спрямованих на забезпечення здійснення прав, свобод та інтересів людини, останні набувають не лише формально-юридичного змісту, а й цілком реального наповнення. Не становить сумнівів те, що права і свободи людини та громадянина є не лише змістом та спрямованістю діяльності держави, її органів та посадових осіб, а їх здійснення, захист чи охорона мають стати пріоритетом діяльності таких органів. Одним із таких органів є прокуратура.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» [1]). Не можемо оминати увагою ту обставину, що прокуратуру виведено за межі звичних гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової.

Включення нормативних положень щодо прокуратури до розділу Конституції України під назвою «Правосуддя», звичайно, аж ніяк не свідчить, що прокуратура України перетвориться на орган правосуддя – прокурори лише брали і надалі братимуть активну участь у кримінальному судочинстві, реалізуючи повноваження, закріплені за ними в кримінальному процесуальному законі та інших законодавчих актах [2, с. 108]. Така невизначеність із правовою приналежністю, позначатиметься на фундаментальних принципах діяльності прокуратури, зокрема те, що прокуратура ладно виводить себе з-під конституту-

ційних засад діяльності трьох гілок влади, проголошених у ст.ст. 6, 19 Конституції України.

Разом із цим на вказаний орган, держава покладає повноваження щодо захисту прав і свобод людини, у тому числі й права на свободу мирних зібрань.

У межах предмета дослідження більш детально сфокусуємо увагу на сфері діяльності прокуратури щодо забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань. Згідно з нормою, що міститься у ст. 131¹ Конституції України [3] прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Згідно з нормою, викладеною у п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» прокуратурі притаманна функція і представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом, хоча відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України. Системний аналіз конституційних норм та норм Закону України «Про прокуратуру» надає можливість дійти висновку щодо існування певної невідповідності між ст. 131¹ Конституції України та ст. 2 й відповідно ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Важко погодитись із тим, що прокуратура повністю звільнена від захисту будь-яких прав громадян, навіть тих, хто став інвалідом, захищаючи державу на фронті, загинув за Україну, а їхні сім'ї були фактично позбавлені постійної соціальної підтримки [2, с. 107].

Як бачимо, метою діяльності прокуратури є захист прав і свобод людини, у тому числі й права на свободу мирних зібрань, ураховуючи відсутність виключення із загального правила, що міститься у озвученій законодавчій нормі. Разом із цим досягнення вказаної мети здійснюється шляхом реалізації трьох функцій. Очевидно, що функції прокуратури щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням та нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, лише стосуються захисту права на свободу мирних зібрань в умовах вчинення кримінального правопорушення щодо особи чи осіб, які здійснювали чи намагалися здійснити право на свободу мирного зібрання, а саме у разі відкриття кримінального провадження за фактом незаконного перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 Кримінального кодексу України), або ж у межах іншого провадження, де об'єктом посягання є саме право на свободу мирних зібрань. Очевидним є й те, що забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань надзвичайно обмежено може стосуватися органів дізнання (адже Національна поліція відповідно до КПК України не є органом дізнання, як це було згідно до норм

Кримінального процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 року. Зазначене є актуальним, коли органи поліції, міліції забезпечували чи забезпечують здійснення права на свободу мирних зібрань), або ж стосувалися застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Також актуальною з точки зору захисту права на свободу мирних зібрань є функція прокуратури з представництва інтересів громадянина у суді. Згідно з ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. З огляду на вказану норму громадяни суттєво обмежені в фаховому представництві їх інтересів у суді, наприклад, під час розгляду справ щодо встановлення обмежень на реалізацію права на свободу мирних зібрань чи усунення відповідних перешкод у здійсненні цього права. В умовах низької правової культури та свідомості, а також правової освіти українців, низького їх рівня життя, коли практично немає можливості на задоволення життєво важливих потреб та інтересів забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань із використанням правової допомоги адвокатури втрачається. Відтак на перший план виходить можливість прокурорського представництва.

Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Отже, участь прокурора у захисті права на свободу мирних зібрань напряму залежить не лише від законодавчого припису, але й від розсуду адміністративного суду, який розглядає справу щодо обмеження здійснення або усунення обмежень реалізації права на свободу мирних зібрань.

Розглядаючи кожен випадок окремо, суд вирішує, наскільки участь прокурора у розгляді справи відповідає принципу рівноправності сторін [4].

На сьогодні в Україні реалізація представницької функції набуває особливого значення, враховуючи не лише оптимізацію прокурорського нагляду поза межами кримінальної сфери, а й передусім те, що переважна більшість справ вирішується в судовому порядку. Практика свідчить про ефективність реалізації прокурорами представницьких повноважень, спрямованих на захист прав, інтересів громадян, суспільства та держави [5, с. 7]. Переконані, що прокурор, як учасник адміністративного процесу, може брати участь у двох основних справах, пов'язаних із судовим захистом права на свободу мирних зібрань: 1) адміністративні справи за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань; 2) адміністративні справи за

адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань. Разом із цим слід нагадати, що прокуратура може професійно та фахово представляти інтереси лише обмеженого кола суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань за наявності певних обставин – коли законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Як наслідок, думається, що за загальним правилом повно прокуратура не може забезпечувати захист права на свободу мирних зібрань у адміністративному процесі, що до певної міри не відповідає фундаментальним засадам створення та функціонування Прокуратури України, а з іншого боку – наявність норм, які уповноважують прокурорів представляти інтереси обмеженого кола суб'єктів здійснення цього права, вводить цей державний орган до переліку суб'єктів захисту права на свободу мирних зібрань. Хоча певні того, що чинне законодавство у сфері захисту права на свободу мирних зібрань та повноважень прокуратури має вдосконалюватися у напрямі формування ефективного механізму захисту права на свободу мирних зібрань.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1697-18> (дата звернення: 19.11.2019).
2. Косюта М. Роль і місце прокуратури України в системі поділу влади. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 101–113.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр> (дата звернення: 18.11.2019).
4. Постанова Верховного Суду від 05.12.2018 № 923/129/17. URL: https://zib.com.ua/ua/136149-vs_nazvav_pidstavi_dlya_predstavnictva_prokurorom_interesiv_html (дата звернення: 18.11.2019).
5. Гаврилюк М. Представництво інтересів громадянина або держави в суді як конституційна функція прокуратури. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 5(33). С. 5–8.

СЕМЧУК Наталя
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В РОБОТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

У статті 8 Конституції України вказано, що вона має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй. Також у цій статті справедливо вказується, що норми Основного Закону України є нормами прямої дії [1].

Посилаючись на ст. 8 Конституції України прокурор у конкретній справі має просити відповідний суд застосувати положення зазначеного Закону, які підлягають застосуванню як норми прямої дії, та не застосовувати положення закону, в яких виявлено порушення Конституції України.

Це дає прокуратурі та суду можливість захистити конкретні права конкретного громадянина у визначеній справі, не чекаючи Рішення Конституційного Суду України щодо акта (його окремих положень), що його Конституційний Суд визнав неконституційним.

Для конкретного громадянина в його справі це буде безумовним позитивом і на локальному рівні допоможе вирішити питання. Проте «глобально» проблема залишиться. Адже суд загальної юрисдикції не має повноважень щодо визнання актів неконституційними на глобальному рівні. А нормативно-правові акти тим і відрізняються від індивідуальних актів, що розраховані на багаторазове використання. А інший суд, який розглядатиме подібну справу, не буде зв'язаним рішенням суду такого ж рівня. Тож наступного разу, коли на прямому застосуванні Конституції наполягатиме інший (наприклад, менш досвідчений) прокурор, він може і не переконати суддю не застосовувати положення закону, в яких виявлено порушення Конституції.

Тому, здобувши «локальну» перемогу у справі підвищення законності, виявлені порушення варто виносити на загальнодержавне обговорення. Проте тут у прокуратури не так багато можливостей, як потрібно для ефективної роботи.

Щоб не бути голослівною, проілюструю це на конкретному прикладі. Відповідно до ч. 4 ст. 220-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Умисне пошкодження або знищення керівником або іншою службовою особою банку бази даних про вкладників або вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладника за інформацією, наявною у базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат

Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможлиблюють початок здійснення виплат коштів вкладникам неплатоспроможного банку відповідно до Закону України „Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” – караються позбавленням волі на строк до чотирьох років з обмеженням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років» [2].

Разом із тим, у ст. 51 КК України не міститься такого виду покарання, як обмеження права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [2]. Тому, враховуючи, що така ситуація порушує, зокрема, ст. 92 Конституції [1], на практиці прокурори не вимагають призначення такого неконституційного покарання в конкретних справах, а суди його не призначають.

Проте на зазначеному етапі на загальнодержавному рівні проблема не вирішена, і до Конституційного суду справа з 2015 року не дійшла. Тому на прикладі ч. 4 ст. 220 КК України можна проілюструвати загальну ситуацію.

Припустимо, що прокурор, який представляв публічне обвинувачення у справі за ч. 4 ст. 220 КК України отримав позитивне для нього рішення місцевого суду, де не було застосовано неконституційне покарання. Проте як він має діяти далі?

На сьогодні і законодавство, і відомчі акти не містять відповіді на це запитання. Фактично це означає, що після отримання сприятливого рішення суду прокурор:

не має обов'язку взагалі якось продовжувати роботу для того, щоб у подальшому інші прокурори та інші судді також могли скористатися його досвідом та досягти подібного результату;

взагалі прокуратура як орган має значні обмеження в зверненні до Конституційного Суду (бо як юридичні особи публічного права не належать до суб'єктів права на конституційну скаргу, і при цьому не є безпосередньо суб'єктами права на конституційне подання). Тобто фактично єдиною можливістю звернутися до Конституційного Суду за процедурою конституційного подання є направлення відповідного документа до таких органів, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Верховний суд.

Для покращення рівня практичного застосування Конституції України прокуратурою невідкладно потрібно на методичному рівні затвердити відповідні рекомендації, які регламентують дії прокурора після отримання рішення місцевого суду про пряме застосування норм Конституції України та порядок звернення до таких органів, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Верховний суд для наступного направлення ними конституційного подання.

Більш відділеною перспективою є внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» [3] щодо надання прокуратурі права безпосереднього звернення до Конституційного Суду України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254п/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2019).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-XIV-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2019).
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2019).

СТЕФАНЧУК Марина
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ФУНКЦІЯ ПРОКУРАТУРИ: ПЕРЕГЛЯД КОНЦЕПТУ

Однією із конституційних функцій прокуратури в Україні, яка визначає її правозахисний потенціал поза межами сфери кримінальної юстиції, є функція представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Таке її формулювання остаточно закріплено в Основному законі змінами, внесеними до Конституції України Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», за якими прокуратуру позбавлено повноважень щодо представництва в суді інтересів уразливих категорій громадян, скоротивши, таким чином, її правозахисні можливості.

При цьому окреслена законодавча оптимізація повноважень прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції пояснюється наближенням її діяльності до так званих європейських стандартів. Так, одним із завдань, визначених у Стратегії реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, було приведення повноважень і діяльності органів прокуратури у відповідність з європейськими стандартами, що включає в себе, зокрема, подальшу оптимізацію повноважень прокуратури та обмеження сфери їх застосування згідно з рекомендаціями Ради Європи.

Так, одним із основних міжнародних документів у сфері досліджуваних питань, у якому визначено загальні принципи для держав-учасниць щодо ролі прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції є Рекомендація CM/Rec (2012)11 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасницям «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції», прийнята 19 вересня 2012 року [1].

Визначальним у вказаній Рекомендації убачається визначення місії публічних обвинувачів у випадку, якщо вони наділені повноваженнями поза межами сфери кримінальної юстиції, яка полягає в тому, щоб представляти загальні або публічні інтереси, захищати права людини й основоположні свободи, забезпечувати верховенство права.

Слід звернути увагу також і на принципи, що застосовуються до окремих обов'язків і повноважень обвинувачів поза системою кримінальної юстиції, серед яких такі:

– діяльність публічного обвинувача поза системою кримінальної юстиції повинна здійснюватися на субсидіарній основі і сприяти захисту фундаментальних цінностей суспільства, які в іншому випадку були б послабленими, а також захисту прав людини, особливо найбільш вразливих (наприклад, неповнолітніх, недієздатних, осіб похилого віку);

– у випадках, коли інтереси особи представляє публічний обвинувач, особа повинна мати право бути стороною у провадженні, однак це не має перешкодити публічному обвинувачеві залишатися стороною провадження, коли справа стосується загального або публічного інтересу;

– держави-учасниці вільні надати публічним обвинувачам повноваження, які дають їм можливість представляти перед судом тих осіб, для яких закон передбачає таку можливість. Незважаючи на це, лише особа може вирішити, на якому етапі припинити таке повноваження щодо представництва. При цьому публічний обвинувач може забажати залишитися у судовому процесі у справі, в якій може постати питання принципу впливу на публічний або загальний інтерес.

Таким чином, у вказаному документі чітко прослідковується акцент на обґрунтуванні можливості наділення прокуратури повноваженнями поза межами сфери кримінальної юстиції необхідністю підсилення захисту фундаментальних цінностей суспільства, загальних або публічних інтересів.

Слід нагадати, що у процесі створення нової моделі представницької функції прокуратури України були спроби визначення об'єктом прокурорського представництва суспільного інтересу. Так, однією із пропозицій робочої групи з питань правосуддя Конституційної Комісії, створеної згідно з Указом Президента України від 3 березня 2015 року № 119/2015, було внесення змін до Конституції України в частині функціональної спрямованості прокуратури України, шляхом створення нової моделі представницької функції прокуратури, зміст якої зводиться до представництва інтересів держави і суспільства в суді у випадках і порядку, визначених законом [2].

Однак, конституційними змінами щодо правосуддя 2016 року прокуратура наділена повноваженнями щодо представництва в суді інтересів лише держави у виключних випадках. Конституційне закріплення об'єктом прокурорського представництва «інтересу держави» створює загрозу розуміння його юрисдикційними органами як інтересу державного органу, що спотворює визначену місію діяльності прокуратури поза межами кримінальної юстиції на рівні європейських інституцій. Як наслідок, на практиці формуються виключні правові проблеми, що виникають при практичному застосуванні законодавства, яким регламентовано особливості реалізації прокуратурою представницької функції.

Так, однією із таких виключних правових проблем стало питання, пов'язане із правом власника на витребування майна від добросовісного набувача, в яких позовні вимоги заявляє прокурор, у поєднанні із приписами положень зако-

нодавства, які регулюють позовну давність. Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи цю проблему, дійшла висновків, зокрема про те, що зміна правовідносин, які стали остаточними внаслідок спливу позовної давності або мали би стати остаточними, якби позовна давність була застосована без дискримінації на користь держави, є несумісною з принципом правової визначеності [3]. Такий висновок обумовлений, у тому числі, й конституційним визначенням об'єктом прокурорського представництва «інтересів держави», яке може бути визнане як таке, що формує дефект законодавства, з огляду на те, що дискримінацією на користь держави визнаються спроби захисту суспільно значимих інтересів (публічних інтересів) інструментами прокурорського представництва.

При цьому доречно нагадати, що відповідно до вимог європейських стандартів, будь-яке обмеження державою прав і свобод може бути обґрунтоване більш широкими інтересами усього демократичного суспільства, а також нагальною суспільною потребою для такого втручання, що повинно віднайти свою проекцію і в зміні концепту діяльності прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції з представництва інтересів держави на представництво публічних інтересів (в розумінні – інтересів суспільства). Лише за таких обставин вбачається легітимним подальше законодавче удосконалення правового статусу прокурора поза межами сфери кримінальної юстиції, а також умов діяльності прокуратури у цій сфері (перегляд норм законодавства щодо строків давності, судового збору, можливості вступу прокурором у розгляд справи на будь-якому етапі її розгляду тощо).

Ще однією показовою виключною правовою проблемою, констатованою Верховним Судом, є необхідність забезпечення справедливого балансу між приватними інтересами окремих осіб та публічними інтересами суспільства, які репрезентує Держава, пошук балансу між цими інтересами [4]. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду зазначив, що вплив встановленого законом строку звернення до суду сам собою не повинен спричиняти неможливість захисту інтересів держави, особливо коли йдеться про діяння, які містять ознаки корупційних порушень, вчинених за участю посадових осіб органів державної влади. З іншого боку, визнання за прокурором права звертатися до суду за захистом інтересів держави у встановлений законом строк, відлік якого розпочинається з дня відмови відповідного державного органу звернутися до суду, може створити можливість для практично необмеженого строку втручання прокурора у приватні відносини і поставити під сумнів стабільність правовідносин.

Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи цю правову проблему, зазначила, що за своєю правовою природою повідомлення прокурором відповідного суб'єкта владних повноважень про майбутнє звернення прокурора до суду, виступання ним документів для підтвердження підстав представництва в суді не може слугувати механізмом продовження встановлених законом строків звернення до суду з адміністративним позовом, оскільки це призведе до постійного

збереження стану невизначеності у публічно-правових відносинах, порушення стабільності у діяльності суб'єктів владних повноважень щодо виконання ними своїх функцій [5]. також з тих же мотивів Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що у випадках звернення до суду суб'єкта владних повноважень (прокурора) відлік строку для такого звернення пов'язується законом із виникненням підстав, що надають цьому суб'єкту право на таке звернення.

При цьому виникає питання: чи потрібна суспільству така стабільність у діяльності суб'єктів владних повноважень щодо виконання ними своїх функцій, яка має пріоритет над захистом порушеного суспільного інтересу?

Вважаю, що конституційне закріплення об'єктом прокурорського представництва «інтересу держави» створює загрозу розуміння його юрисдикційними органами як інтересу державного органу, що спотворює визначену місію діяльності прокуратури поза межами кримінальної юстиції на рівні європейських інституцій. Як наслідок, окреслені вище виключні правові проблеми, що виникають при практичному застосуванні законодавства, яким регламентовано особливості реалізації прокуратурою представницької функції, є проекцією недоліків реформи діяльності прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції, що полягають у відсутності змістовного законодавчого забезпечення формально проголошеного реформування діяльності прокуратури у вказаній сфері згідно з європейськими стандартами.

Означені недоліки законодавчої регламентації повноважень прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції потребують вирішення шляхом:

- узгодження законодавства України про прокуратуру в частині повноважень поза межами сфери кримінальної юстиції з європейськими стандартами, що вимагають сприяння захисту фундаментальних цінностей суспільства;
- конкретизації підстав наділення прокуратури повноваженнями поза межами сфери кримінальної юстиції, обумовлених завданням захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави;
- законодавчого удосконалення правового статусу прокурора поза межами сфери кримінальної юстиції шляхом наділення його не декларативними, а гарантованими відповідними заходами повноваженнями;
- законодавчого удосконалення умов діяльності прокуратури поза межами сфери кримінальної юстиції (перегляд законодавчих положень щодо строків давності, судового збору, вступу у розгляд справи на будь-якому етапі розгляду справи тощо).

Список використаних джерел:

1. Recommendation CM/Rec (2012)11 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecutors outside the criminal justice system, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2012 at the 1151st meeting of the Ministers' Deputies and explanatory memorandum. URL: <https://rm.coe.int/16807096c5> (last accessed: 10.12.2019).

2. Проект Пропозицій редакційної групи робочої групи з питань правосуддя щодо внесення змін до Конституції України. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B2TC0qBwqkZJcWJ6cFVDUm9zTE0/view> (дата звернення: 10.12.2019).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018. Справа № 362/44/17 (провадження № 14-183цс18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79472747> (дата звернення: 10.12.2019).

4. Ухвала Верховного Суду про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду від 16.05.2018, справа № 826/13768/16 (адміністративне провадження № К/9901/43482/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74034965> (дата звернення: 10.12.2019).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2019, справа № 826/13768/16 (провадження № 11-609апп18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81334171> (дата звернення: 10.12.2019).

ЧАЙКОВСЬКА Наталя
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з представництва інтересів держави у суді
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

В Україні поширеного характеру набули факти незаконного відчуження об'єктів державної власності, неправомірного використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, лісових ділянок, земель історико-культурного призначення, водного фонду, а також недотримання порядку проведення операцій з бюджетними коштами.

Дієвою формою захисту інтересів держави в окреслених сферах є реалізація представницьких повноважень органів прокуратури. За словами Генерального прокурора Руслана Рябошапки, у 2019 році прокурори пред'явили позовів поза межами кримінального судочинства на суму майже 18,9 млрд грн, судами на користь держави за позовами прокурорів стягнуто коштів та повернуто майна на суму понад 14 млрд грн, а реально виконано судових рішень, постановлених за позовами прокурорів, на 10,6 млрд грн [1].

Яке ж законодавче підґрунтя представницької діяльності прокуратури?

Нагадаємо, що 30 вересня 2016 року введено в дію нову редакцію п. 3 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України [2], відповідно до якої прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Як правильно зазначає М. Руденко, під «виключними випадками» можна розуміти конкретні ситуації, що прямо визначені в законі (у теорії так званий закритий перелік підстав представництва) та сукупність загальних критеріїв, які дадуть прокурору можливість самостійно визначити певну представницьку ситуацію як виключну (так званий відкритий перелік) [3].

Із 15 грудня 2017 року набув чинності Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [4], яким внесені суттєві зміни до процесуального законодавства. Зокрема, цим Законом змінено засади судочинства, порядок судового процесу, розширено способи судового захисту і засоби доказування, посилено відповідальність учасників процесу за порушення процедур і невиконання процесуальних обов'язків.

В оновлених процесуальних кодексах участь прокурора у судовому процесі регламентується ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 53 Господарського процесуального кодексу України, ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 56 Цивільного процесуального кодексу України та ч. 3 ст. 5, ч. 1 ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства України.

Конституційне положення щодо процесуального представництва інтересів держави відсилає до спеціального закону, яким мають бути визначені виключні випадки та порядок представництва прокурором інтересів держави в суді. Однак профільний Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» [5] не розкриває зміст поняття «виключність випадків» у контексті реалізації представницької функції прокуратури.

У статті 23 цього Закону встановлено, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу (ч. 3). Наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор здійснює представництво інтересів держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це відповідного суб'єкта владних повноважень (ч. 4).

Системний аналіз наведених вище законодавчих положень надає можливість зробити висновок, що прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, у кожному конкретному випадку повинен:

- встановити у чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтувавши необхідність їх захисту;
- зазначити орган, уповноважений державою вирішувати відповідні функції у спірних правовідносинах, або відсутність такого органу;
- з'ясувати, чи має уповноважений суб'єкт владних повноважень відповідні повноваження для захисту порушених інтересів держави;
- обґрунтувати наявність підстав для здійснення прокурором представництва інтересів держави в суді та повідомити про це відповідного суб'єкта владних повноважень;
- правильно сформулювати позовні вимоги, з'ясувавши обставини, що можуть унеможливити виконання судового рішення;
- зібрати належні та допустимі докази відповідно до їх переліку у процесуальних кодексах.

Важливо наголосити, що Верховний Суд у постанові від 20 вересня 2018 року у справі № 924/1237/17 [6] зазначив, що прокурор не може вважатися альтернативним суб'єктом звернення до суду і замінювати належного суб'єкта владних повноважень, який може і бажає захищати інтереси держави. Прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта

владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, і які є підставами для звернення прокурора до суду.

За висновком Верховного Суду, викладеним у п. 70 постанови від 25 квітня 2018 року у справі № 806/1000/17 [7], надмірна формалізація «інтересів держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження повноважень прокурора на захист суспільно значущих інтересів там, де це дійсно потрібно.

До проблемних питань правозастосування належить і питання різного тлумачення абзацу 4 ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» [5], відповідно до якого прокурор з метою встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді має право отримувати інформацію, що на законних підставах належить суб'єкту владних повноважень, який у межах компетенції не здійснює або неналежним чином здійснює захист законних інтересів держави, витребувати та отримувати від нього матеріали та їх копії. Незважаючи на те, мають місце численні факти відмови органів державної влади та органів місцевого самоврядування у наданні запитуваних прокуратурою даних і матеріалів через недостатність обґрунтування нездійснення або неналежним чином здійснення ними законних інтересів держави з питань, віднесених до їх компетенції, що значно ускладнює забезпечення ефективності позовної роботи. На наш погляд, вирішення проблемних питань реалізації представницьких повноважень потребує законодавчих змін, відповідно до яких прокурор матиме право отримувати інформацію, яка на законних підставах належить суб'єкту владних повноважень, витребувати та отримувати від нього матеріали та їх копії, незалежно від того, чи не здійснює або неналежним чином здійснює захист законних інтересів держави суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження.

Актуальною залишається проблема доведення прокурором підстав процесуального представництва інтересів держави в особі компетентного державного органу та органу місцевого самоврядування. Так, в ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 7 листопада 2019 року у справі № 912/2385/18 [8] констатовано, що відсутність єдиної правозастосовної практики у питаннях механізму реалізації прокурором права подавати позови до суду в інтересах держави може становити порушення принципу юридичної визначеності, який є складовою конституційного принципу верховенства права, що потребує чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності.

Підтримуючи необхідність вирішення зазначеної проблеми шляхом формування відповідного правового висновку Верховного Суду, пропонуємо визначити правові ознаки поняття «виключність випадків» і встановити чіткий порядок (механізм) здійснення прокурором представницької діяльності в нових умовах на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Рябошапка Р. У 2019 році прокурори пред'явили позовів поза межами кримінального судочинства на суму майже 18,9 млрд грн. URL: https://www.gr.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=261356 (дата звернення: 02.12.2019).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254п/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2019).
3. М. Руденко. Прокурор та «інтереси держави» в оновлених процесуальних кодексах України: законодавчі новації, теорія і практика. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/prokuror-ta-interesy-derzhavy-v-onovlenih-protsesualnyh-kodeksah-ukrayiny-zakonodavchi-novatsiyi-teoriya-i-praktyka> (дата звернення: 02.12.2019).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 96. Ст. 2921.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-188> (дата звернення: 02.12.2019).
6. Постанова Верховного Суду від 20.09.2018 у справі № 924/1237/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76609979> (дата звернення: 02.12.2019).
7. Постанова Верховного Суду від 25.04.2018 у справі № 806/1000/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73763984> (дата звернення: 02.12.2019).
8. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 07.11.2019 у справі № 912/2385/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85647015> (дата звернення: 02.12.2019).

ЧЕРНОБАЙ Антоніна

кандидат юридичних наук, доцент,
старший викладач відділу підготовки прокурорів з організації
роботи в органах прокуратури та викладання професійної етики
інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України,
м. Київ, Україна

ГРИНЕВИЧ Сергій

магістрант Черкаського факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У СВІТЛІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН: РЕАЛІЇ ТА СПОДІВАННЯ

На виконання рішень Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи (Висновок № 190(1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи, 1995) одним із зобов'язань для України була зміна ролі й функції прокуратури шляхом перетворення її на орган, який відповідатиме стандартам Ради Європи, а саме – вимогам, що містяться в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» [1].

Вже у червні 2016 року відбулися відповідні зміни з прийняттям Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», що набув чинності з 30 вересня 2016 року. З цього часу згідно зі ст. 1311 Конституції України основні засади діяльності та функції органів прокуратури закріплено у розділі VIII «Правосуддя» [2].

Зазначені положення Конституції України визначили такі функції прокуратури:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [2].

Як наслідок, прокуратура була позбавлена загально наглядових повноважень, поетапно ліквідувалися слідчі підрозділи, суттєве обмеження отримало представництво у суді (лише держави), утворилися нові органи проку-

порського самоврядування – Рада прокурорів (далі – РП), також такий орган, як Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (далі – КДКП), що нібито надавало можливість реалізувати принцип незалежності прокурора через упровадження прозорості в процесі добору та притягнення до дисциплінарної відповідальності чи звільнення прокурорів.

Ухвалений новий Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року (далі – Закон) [3] здійснив фурор у суспільстві нашої країни, надихнув нове покоління правників отримати можливість обійняти прокурорські посади відповідно до своїх здібностей та фаховості без «блату» – корупційних складових, прозоро і чесно, сміливо йти на конкурси та проходити спеціальну підготовку, незалежно від того, у якому вищому навчальному закладі отримали вищу юридичну освіту.

Крім цього, громадяни нашої країни повірили у те, що на зміну старої гвардії прокурорських кадрів придуть нові, не заангажовані молоді та енергійні прокурори, які чесно та справедливо будуть здійснювати досудове розслідування, фахово керувати цим процесом, швидко та бездоганно розкривати злочини, захищатимуть їх права та свободи.

Про це ж думали і ті прокурорські працівники, які залишилися у системі прокуратури після її реформування, очікуючи на забезпечення своєї незалежності, новизну своїх функціональних обов'язків та відповідну достатню заробітну плату, визначену Законом.

Проте не так сталося, як очікувалося.

З прийняттям зазначеного вище Закону з урахуванням рекомендацій Ради Європи та досвіду європейських країн відбулося реформування органів прокуратури України, але незабаром почали виявлятися окремі питання проблемного характеру, пов'язані з добором кандидатів на посаду прокурора, проходженням ними спеціальної підготовки, порядком зайняття посади прокурора та порядком його звільнення з адміністративної посади, також такі, що напряму пов'язані з трудовими правовідносинами у сфері права. Окрім того, за час діяльності КДКП та РП, починаючи з квітня 2017 року, постали питання щодо ролі органів самоврядування в прокурорській системі, що позитивного було вирішено для захисту прокурорів, у тому числі й для прокурорів-пенсіонерів, чи дієвою виявилася роль РП в обов'язковому наданні нею рекомендацій для призначення прокурора на адміністративну посаду (ст. 39 п.п. 2, 3, 6–8, 11 Закону) [3]. Аналогічного характеру постали питання щодо діяльності КДКП, фактичної її ролі у доборі кадрів, притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо.

Здавалося, що такі реформаторські кардинальні міри мали б забезпечити доопрацювання низки питань щодо організації діяльності КДКП з питань визначення рівня підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора, більш виважено та відповідально підійти до підготовки нормативно-правової їх бази, підготовку та пропозицію внесення змін до Закону. Але, на

нашу думку, процес добору прокурорів, їх навчання, працевлаштування, переведення виявився доволі ускладненим, слабо мотивованим з далеко видимою перспективою зайняти посаду прокурора місцевої прокуратури.

Розробники Закону України «Про прокуратуру» [4], так звані реформатори, запозичуючи з нормативно-правових актів різних зарубіжних країн окремі положення щодо добору кадрів та їх навчання, утворення та діяльність органів самоврядування та кваліфікаційно-дисциплінарної комісії не враховували такі важливі моменти реорганізації, як:

– значна кількість вакансій, що будуть відкриватися після тестового відбору прокурорів місцевих прокуратур;

– процес люстрації, прописаний у Законі України «Про очищення влади», який навіть за висновком Венеціанської комісії застосовувався всупереч правовим методам і не відповідно до Конституції та євростандартів [5]. На цьому також наголошував помічник генсека ООН Іван Шимонович [6], який, схваляючи ініціативу українського уряду побороти корупцію та зловживання, висловив занепокоєння щодо діяльності Міністерства юстиції України стосовно можливої дискримінації та вільного трактування положень зазначеного Закону;

– звільнення прокурорів і слідчих на пенсію;

– аналогічні процеси реформування міліції.

Не відбулося, на наш погляд, очікуваних змін у системі прокуратури й після зміни влади та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX [7]. Замість доопрацювання проблемних моментів діяльності органів прокуратури законодавець взагалі призупинив діяльність КДКП, поклавши ті ж самі функції, які належали Комісії, на інші комісії, кадрові, що мають проводити атестацію, здійснювати добір на посади прокурорів, розглядати дисциплінарні скарги тощо.

Не можна не погодитися з думкою С.О. Іванова, який зазначив: «Використання зарубіжного досвіду не може і не повинно ставати основним шляхом формування трудового права ні в перехідний до ринку період, ні в період стабілізації ринкових відносин», що у повній мірі можна віднести до усього національного законодавства. Основним шляхом повинно стати збереження чинних і створення нових норм чи моделей, які відповідають соціально-економічним умовам, традиціям, національним особливостям і таке інше» [8].

У звіті за результатами оцінки потреб у вдосконаленні процедур добору та просування прокурорів (відповідної діяльності Ради прокурорів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів) станом на грудень 2017 року, підготовленого в рамках проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», фінансованого урядом Данії, зазначено, що:

– процедура добору на посади прокурорів не може бути ефективною, оскільки не існує узгоджених і затверджених належним чином адекватних критеріїв

відбору – описів посади прокурора, уніфікованих для всіх місцевих прокуратур України, так само, як і чітко структурованих вимог щодо ділових рис особистості, компетенцій, якими повинні володіти кандидати та працівники на відповідних групах посад;

– рейтинг кандидатів формується лише за результатами першого кваліфікаційного іспиту, складеного до проходження спеціальної підготовки, тобто, не бере до уваги її результати – результати іспиту, що завершує спецпідготовку (тест і практичне завдання). Це підриває мотивацію для навчання, оскільки успішність у навчанні не впливає на отримання посади в разі наявності вакансії. Результати навчання просто слугують фільтром для потрапляння в резерв і участь у так званому конкурсі на зайняття вакантних посад.

– період спеціальної підготовки кандидата в НАПУ з відривом від роботи триває рік, і не зараховується в професійний стаж. Кандидати перебувають у Києві та отримують 2/3 посадового окладу. Все це є сумнівним мотиваційними чинниками для конкурентоспроможних кандидатів.

– етап конкурсу на зайняття вакантних посад більше схожий на розподіл посад між тими, хто подає заявку на посаду. Адже єдиний визначений критерій – бал після проходження кваліфікаційного іспиту (до спецпідготовки). При цьому не визначено, кому пропонувати посаду тимчасово вакантну, а кому – вакантну [9].

Про це йшлося ще у 2017 році, але згадані недоліки навіть не торкнулися прийдешніх змін до Закону України «Про прокуратуру» і, на наш погляд, деякою мірою ще й значно погіршили правовий статус прокурора.

Список використаних джерел:

1. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи (Страсбург, 26 верес.1995 р.). URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_590 (дата звернення: 02.12.2019).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254п/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2019).

3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Голос України*. 2014. № 206. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 19.08.2019).

4. Паринова М. Висновок Венеціанської Комісії щодо люстрації. *Обозреватель. Політика*. 2014. URL: <https://www.obozrevatel.com/blogs/24967-visnovok-venetsianskoi-komisii-schodo-lyustratsii.htm> (дата звернення: 27.08.2019).

5. Висновок Венеціанської Комісії щодо люстрації. URL: <https://www.obozrevatel.com/blogs/24967-visnovok-venetsianskoi-komisii-schodo-lyustratsii.htm> (дата звернення: 31.05.2019).

6. В ООН посоветовали Україні изменить подход к люстрации. *Обозреватель. Політика*. URL: <https://www.obozrevatel.com/politics/87693-v-oon-posovetovali-ukraine-izmenit-podhod-k-lyustratsii.htm> (дата звернення: 19.08.2019).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 42. Ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20> (дата звернення: 19.10.2019).

8. Іванов С. Трудовое право переходного периода: проблемы использования зарубежного опыта. *Государство и право*. 1995. № 3. С. 30–39.

9. Звіт в межах Проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні». URL: <http://resonance.ua/shhodo-naslidkiv-reformuvannya-prokura> (дата звернення: 10.07.2019).

ШАПТАЛА Наталя
доктор юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ З ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Основними функціями прокуратури чинне законодавство, зокрема, визначає підтримання публічного обвинувачення в суді, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також у виключних випадках представництво інтересів держави в суді.

Таким чином, інститут прокуратури є одним із головних елементів загальнодержавного механізму забезпечення гарантованих Конституцією України основних прав і свобод. Це загалом відповідає міжнародній практиці, зокрема, згідно з Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи прокурорам належить важлива роль у забезпеченні прав людини у судовому процесі. З цієї метою держава зобов'язана гарантувати незалежність прокуратури та вжити заходів щоб прокурори були в змозі виконувати свої професійні обов'язки і повноваження без неправомірного втручання або незаконного притягнення до цивільної, кримінальної або іншої відповідальності [2].

Конституційний Суд України (далі – КСУ, Суд) у своїй практиці неодноразово розглядав справи щодо питань, пов'язаних з діяльністю вітчизняних органів прокуратури, у тому числі щодо захисту гарантованих Конституцією прав і свобод. Ці питання умовно можна поділити на певні групи.

До першої групи (функціональної), на мій погляд, слід віднести такі, що стосуються організації діяльності органів прокуратури щодо реалізації своїх повноважень.

Зокрема, це стосується визначенню відповідності вимог ст.ст. 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення змін до неї, конституційності законів та інших правових актів, а також тлумачення Основного Закону України.

Наприклад, у січні 2016 року КСУ розглянув законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), та дійшов висновку, що про-

понована для доповнення Конституції України стаття 131¹, якою визначаються повноваження та організаційні засади діяльності органів прокуратури, не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина [3].

Розглянувши іншу справу за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів», КСУ визнав неконституційним положення п. 13 ч. 1 ст. 17 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України», відповідно до якого Національному антикорупційному бюро України надається право «за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України». Суд, зокрема, виходив з того, що орган законодавчої влади за ч. 2 ст. 131, п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначає лише організацію та порядок діяльності прокуратури, а тому повноваження прокуратури, у тому числі щодо представництва інтересів держави в суді, встановлені Основним Законом України, не можуть бути передані законом будь-яким іншим державним органам [4].

У Рішенні від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000 Суд наголосив, що «пропозиції, вказівки, вимоги народного депутата України мають відповідати Конституції і законам України і можуть стосуватися лише питань, пов'язаних саме з депутатською діяльністю». Прокурори і слідчі прокуратури, здійснюючи процесуальні дії, є незалежними від будь-яких органів та інших посадових осіб і підкоряються тільки закону. Вплив у будь-якій формі на прокурора чи слідчого з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків заборонено чинним законодавством [5].

Розглянувши іншу справу, КСУ роз'яснив, що положення ч. 4 ст. 21 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII «Про прокуратуру» необхідно розуміти як таке, що передбачає право прокурора у разі відхилення його протесту або ухилення від розгляду звернутися до суду про визнання незаконними як акта відповідного органу, так і рішень, дій чи бездіяльності посадової особи [6].

КСУ при розгляді справи про відшкодування шкоди державою дійшов висновку, що держава повинна забезпечити належні умови утримання судів, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки. Тому згідно з конституційною гарантією забезпечується право на відшкодування шкоди за рахунок держави, а не за рахунок утримання цих органів публічної влади [7].

Водночас КСУ визнав конституційними, положення ст. 17 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII «Про прокуратуру» щодо продовження виконання прокуратурою відповідно до чинних законів функції попереднього слідства до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування [8].

Другу групу (соціальну) складають питання фінансово-матеріального характеру, у тому числі, грошового та пенсійного забезпечення прокурорських працівників. Вирішуючи ці питання КСУ, зокрема, виходить з юридичної позиції, згідно з якою належне фінансування діяльності органів державної влади,

їх службових та посадових осіб, є гарантією їх незалежності щодо виконання професійних обов'язків і повноважень без неправомірного втручання або незаконного притягнення до цивільної, кримінальної або іншої відповідальності.

Зокрема, КСУ визнав такими, що є неконституційними положення Закону України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», відповідно до яких тимчасово, у період з 1 січня 2016 року по 31 грудня 2016 року, особам, які працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», призначені пенсії / щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються.

Суд виходив з того, що обмеження максимального розміру пенсії та призупинення виплати призначеної пенсії особам, яким право на пенсійне забезпечення встановлене законом, порушує суть конституційних гарантій щодо безумовного забезпечення соціального захисту осіб, передбачених у ч. 5 ст. 17 Конституції України, які зобов'язані захищати суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність України [9].

Розглянувши іншу справу КСУ, зокрема, роз'яснив, що держава гарантує обов'язкове державне страхування прокурорам незалежно від особливостей статусу їх певних категорій [10].

На завершення слід зазначити, що хоча діяльність КСУ не можна повною мірою вважати науково-дослідницькою, але, на наше переконання, слушною є думка про те, що методологічний інструментарій цієї діяльності ґрунтується на багаторівневій концепції методологічного знання, яка передбачає застосування методів пізнання, що характерні для філософії, логіки, соціології, економіки, конституційного та інших галузей права, зокрема діалектичного, аналітичного, системного, герменевтичного, логічного та багатьох інших, адаптованих до мети та завдань конституційного судочинства [11, с. 529].

До однієї з форм отримання такого знання насамперед належить практика отримання консультативних висновків щодо питань, порушених у конституційному поданні, зверненні або скарзі, від науково-дослідних установ у галузі права та відповідних кафедр вищих юридичних закладів освіти. У цьому контексті, хочу зазначити високу якість та наукову цінність висновків, наданих протягом часу моєї роботи на посадах судді, а згодом і Голови Конституційного Суду України, фахівцями Генеральної прокуратури України та Національної академії прокуратури України.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
2. Роль прокуратури у системі кримінального судочинства: Рес (2000) 19, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи. Страсбург, 2000.

3. Висновок Конституційного Суду України від 30.01.2016 № 2-в/2016. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2–3. С. 139.

4. Рішення Конституційного Суду України від 05.06.2019 № 4-р(II)/2019. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4. С. 50.

5. Рішення Конституційного Суду України від 11.04.2000 № 4-рп/2000. *Офіційний вісник України*. № 16. С. 122. Ст. 679.

6. Рішення Конституційного Суду України від 12.10.2011 № 11-рп/2011. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 6. С. 146.

7. Рішення Конституційного Суду України від 03.10.2001 № 12-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. С. 158. Ст. 1863.

8. Рішення Конституційного Суду України від 10.09.2008 № 15-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 71. С. 64. Ст. 2396.

9. Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2016 № 7-рп/2016. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 5.

10. Рішення Конституційного Суду України від 25.10.2007 № 10-рп/2007. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 6. С. 6.

11. Баулін Ю.В. Методологічні аспекти контролю конституційності окремих положень закону в діяльності Конституційного Суду України. *Методологія в праві: монографія / за ред. І. Безклубого*. Київ: Грамота, 2017. С. 527–531.

ЮРЧИШИН Віталій
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОРДЕР НА ЗАХИСТ: СУТНІСТЬ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ЗАКОНОДАВСТВО КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Одним із напрямів правової допомоги у Європейському Союзі виступає захист потерпілих у кримінальному процесі. Згідно зі ст. 82 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу співробітництво у кримінальних справах в ЄС базується на принципі взаємного визнання судових рішень.

Згідно зі Стокгольмською програмою «Відкрита і безпечна Європа, яка служить своїм громадянам і захищає їх» взаємне визнання повинне поширюватися на всі види судових рішень, які можуть залежно від правової системи виноситися як у кримінальному, так і в адміністративному судочинстві. Жертвам злочинів можуть бути запропоновані спеціальні заходи захисту, які «повинні бути ефективними в межах Союзу». Ця директива є частиною цілісного і всеосяжного комплексу заходів з прав потерпілих [1].

Резолюція Європейського парламенту про ліквідацію насильства стосовно жінок від 26 листопада 2009 року закликає держави вдосконалити свої закони і політику, спрямовану на боротьбу з усіма формами насильства щодо жінок. ЄС повинен гарантувати право на допомогу і підтримку всім жертвам насильства. Резолюція Європейського парламенту про рівність між жінками і чоловіками в ЄС від 10 лютого 2010 року підтримала пропозицію про введення загальноєвропейського механізму захисту для жертв насильства.

Відповідно до Резолюції Ради ЄС про Дорожню карту щодо зміцнення прав і захисту жертв у кримінальному процесі від 10 червня 2011 року на рівні ЄС мають бути вжиті необхідні заходи з метою зміцнення прав і захисту потерпілих. У цьому контексті має бути створений механізм, що забезпечує взаємне визнання державами рішень про захист жертв злочинів. Рада ЄС заклала Європейську комісію надати відповідні пропозиції для реалізації вказаних заходів. При цьому, директива про визнання заходів захисту, прийнятих у кримінальній справі, повинна доповнюватися механізмом щодо заходів, які вживаються у цивільних справах [2, р. 5].

13 грудня 2011 року Європарламент і Рада ЄС ухвалили Директиву 2011/99/ЄС про Європейський захисний ордер, який надає можливість потер-

пілим, зокрема від побутового та сексуального насильства, користуватися захистом і при переїзді в іншу країну ЄС [3, р. 18].

Слід зазначити, що Європейський ордер на захист (*European protection order* (EPO)) являє собою третій вид Європейських ордерів, що мають загальносоюзний характер.

Заходи щодо захисту приймаються відповідно до законодавства держави, яка видає ордер, та можуть здійснюватися іншою державою-членом ЄС, в якій особа, яка перебуває під захистом Ордера, живе або тимчасово перебуває у державі, яка виконує зазначений ордер. Директива враховує різні правові традиції країн-членів ЄС та застосовується до заходів, які спрямовані спеціально для захисту особи від діянь іншої особи, яка може поставити під загрозу її життя або фізичне, психологічне чи сексуальне здоров'я. До того ж, Директива спрямована на захист усіх жертв злочинів, а не тільки жертв сексуального насильства, проте вона не застосовується до захисту свідків щодо яких діють інші документи і заходи.

У статті 2 Директиви дається визначення поняття «європейський захисний ордер», під яким розуміється рішення, прийняте у судовому порядку або відповідним органом держави-члена ЄС щодо заходів захисту, на підставі яких судовий або аналогічний орган іншої держави-члена ЄС вживає певних заходів відповідно до своїх національних законів з метою продовження захисту особи, що охороняється. Відповідно до ст. 3 Директиви кожна держава-член ЄС інформує Єврокомісію про те, який судовий або відповідний орган наділений компетенцією відповідно до національного законодавства видавати Ордер і виконувати його.

Згідно з положеннями ст. 5 Директиви Ордер передбачає наявність однієї або декількох із таких заборон: а) заборона на появу в певних місцях або районах, де особа, яка перебуває під захистом Ордера, проживає або які відвідує; б) заборона або обмеження на контакти в будь-якій формі із особою, яка перебуває під захистом Ордера, в тому числі по телефону, електронною або звичайною поштою, факсом або будь-яким іншим способом; в) заборона або обмеження в міру наближення до особи, яка перебуває під захистом Ордера, ближче, ніж на задану відстань.

Директива містить вичерпний перелік заборон та обмежень, які повинні бути визнані і приведені у виконання у виконуючій державі за умови дотримання відповідних норм. На національному рівні можуть бути законодавчо закріплені й інші види захисних заходів, наприклад, зобов'язати винну особу залишатися в певному місці.

Директива перелічує умови видачі Ордера: а) особа, яка перебуває під захистом Ордера, вирішує жити або залишитися (або вже живе в іншій країні ЄС); б) особа, яка перебуває під захистом Ордера сама просить про видачу Ордера. Відповідно до п. 2 ст. 6 Директиви судовий або відповідний орган держави-члена ЄС може видати Ордер тільки на прохання особи і після

перевірки обставин, що заходи захисту відповідають вимогам, викладеним у ст. 5 Директиви. Будь-який запит на видачу Ордера слід виносити максимально швидко, з урахуванням конкретних обставин справи, в тому числі з урахуванням терміновості видачі, дати, передбаченої для прибуття особи, що охороняється на території виконуючої держави, і ступеня ризику для особи, що охороняється. Ордер видається відповідно до форми, встановленої в Додатку I до Директиви.

Директива набула чинності 10 січня 2012 року. До 11 січня 2015 року країни-члени ЄС повинні були імплементувати її в національне законодавство. Варто зауважити, що Директива прямо не зобов'язує держави вносити поправки до національного законодавства. Проте держави-члени ЄС знаходили різноманітні механізми її імплементування у власні правові системи. Зокрема, до них слід віднести:

I. Внесення змін до діючих законів про правову допомогу у кримінальних справах в межах ЄС. Можна навести такі приклади: а) Закон Австрії 2014 року, який змінив закон про судові співробітництва у кримінальних справах з державами-членами ЄС, про видачу і закон про взаємну правову допомогу 1968 року; б) Закон Іспанії 23/2014 про визнання рішень ЄС у кримінальних справах, який включив в себе положення про захисний ордер; в) Закон Словенії 2015 року «Про внесення змін до Закону про співробітництва у кримінальних справах з державами-членами ЄС 2013 року»; г) Закон Франції, який змінив ст. 6 Закону № 2015-993 від 17 серпня 2015 року «Про адаптацію кримінально-процесуального права Європейського Союзу»; д) Закон Хорватії «Про внесення змін до Закону про судові співробітництва у кримінальних справах з державами-членами ЄС 2010 року» 2015 року.

II. Прийняття спеціальних законів про захисний ордер: а) Закон ФРН «Про транспозиції Директиви 2011/99/ЄС про Європейський захисний ордер та застосування Регламенту Ради ЄС/606/2013 про взаємне визнання заходів захисту у цивільних справах»; б) Закон Італії про реалізацію Директиви 2011/99/ЄС Європейського парламенту та Ради 13 грудня 2011 року про Європейський ордер на захист; в) Закон Португалії № 71/2015 «Про правовий режим видання та передачі між Португалією та іншими країнами-членами ЄС рішень Європейського Союзу про застосування захисних заходів, транспонуючих Директиву 2011/99/ЄС» 2015 року; г) закони Нідерландів про порядок здійснення Директиви ЄС про Європейський захисний ордер 2015 року та про вступ Директиви в силу у 2015 році; д) Закон Кіпру «Про Європейський захисний ордер» 2015 року.

III. Внесення змін до кримінального, кримінально-процесуального та інших галузей законодавства. Так, 7 січня 2014 року у Люксембурзі було видано імплементативний лист Міністра юстиції та оновлено три глави КПК, два розділи КК і закон «Про домашнє насильство» 2003 року. Словаччина, поряд із прийняттям Закону «Про Європейський захисний ордер по кримінальних справах і зміні деяких актів» 2015 року вносила зміни і до КК та КПК. У Болгарії, окрім Закону «Про Європейський ордер на захист» 2015 року оновлювалися КК, КПК та Закон про процесуальні заходи 2016 року. У Фінляндії в доповнення до

Закону «Про здійснення на національному рівні положень Директиви Європейського парламенту та Ради про Європейський ордер на захист» видані ще три законодавчі акти: про заборонний судовий наказ, про судові збори і деякі повноваження судової влади (701/1993), про зміни в КК Фінляндії.

Правова система Швеції поповнилася вісьмома документами. У їх числі Закон 2015 року «Про Європейський ордер на захист», Закон 2015 року «Про зміну закону про судимість 1998 року», постанова 2015 року «Про внесення змін до постанови про попереднє слідство 1947 року» тощо. В Румунії прийняли Закон «Про порядок виконання Європейського захисного ордера і внесення змін і доповнень до деяких актів» № 151/2016 року. Угорщина внесла зміни до 10 законів, включаючи КК, КПК та Закон про співробітництво держав-членів ЄС в галузі кримінального правосуддя. Литва внесла зміни до 28 законів. Чехія змінила 11 законів, включаючи Конституцію, КК та КПК.

IV. Прийняття уніфікованого нормативно-правового акта, за допомогою якого імплементували декілька документів ЄС, в тому числі і Директиву. У Польщі видали Закон «Про захист і допомогу жертвам і свідкам» 2014 року.

V. Внесення змін виключно до КПК. Як приклад можна навести Латвію і Естонію. Великобританія оновлювала закон про кримінальне судочинство, також постанови про кримінальне судочинство для Англії і Ірландії та Шотландії. Бельгія, Данія і Ірландія своє законодавство не змінювали [4, с. 41–42; 5, с. 398–400].

Таким чином, основна ідея вказаного механізму полягає не в тому, щоб ввести нові заходи захисту, а в тому, щоб забезпечити збереження вже діючих спеціальних заходів захисту, прийнятих в одній державі-члені ЄС щодо фізичної особи у разі її переїзду на територію іншої держави-члена ЄС.

Іншими словами, якщо особа, яка користується захистом відповідно до законодавства однієї держави, приймає рішення про переїзд в іншу державу, то компетентний орган першої держави (Держави походження) видає Європейський захисний ордер з тим, щоб забезпечити збереження захисних заходів на території іншої держави (виконуючої держави).

Список використаних джерел:

1. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens. Official Journal C 115 of 4.5.2010.
2. Resolution of the Council of 10 June 2011 on a Roadmap for strengthening the rights and protection of victims, in particular in criminal proceedings. Official Journal C 187. 2011. № 1. P. 5.
3. Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order. Official Journal L 338. 2011. № 2. P. 18.
4. Бирюков П.Н. Европейский защитный ордер. *Академический юридический журнал*. 2017. № 1. С. 38–45.
5. Войников В.В. Правовые основы пространства свободы, безопасности и правосудия Европейского Союза: дисс. д-ра юрид. наук.: 12.00.10. Москва, 2019. 539 с.

ЯРОВИЙ Анатолій
аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА НЕГЛАСНИМИ СЛІДЧИМИ (РОЗШУКОВИМИ) ДІЯМИ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ДОТРИМАННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Наразі, згідно зі ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» (2014 року) прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України [1]. Однак з огляду на термінологічну конструкцію положення ч. 1 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» (2014 року) одразу постає питання про її автентичність п. 2 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України (1996 року) [2], оскільки остання має зовсім інший редакційний зміст. Підтримуючи наукову позицію І. Озерського, вважаємо, що кожний галузевий нормативно-правовий акт має бути автентичним нормативно-правовим актом вищої дії [3, с. 22].

На нашу думку, доцільно виділити такі напрями узгодження (співвідношення) галузевого законодавства, зокрема Закону України «Про прокуратуру» (2014 року) з Основним Законом – Конституцією України (1996 року), а саме: правовому поняттю повинен відповідати єдиний термін у різних нормативних актах; узгодження галузевих Законів з Основним Законом – Конституцією України та міжнародним (ратифікованим) законодавством; удосконалення певних правовідносин і нормативних процедур; дотримання правил юридичної техніки. Хоча положення Конституції України (1996 року) також потребують певних змін, зокрема щодо відображення у її чинній редакції п. 2 ч. 1 ст. 131¹ взаємозв'язку прокурорського нагляду та забезпечення дотримання прав і свобод людини, наприклад при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Це ж положення має бути відображене й ч. 1 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» (2014 року).

Така наша позиція викликана тим, що прокурорський нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, нерозривно пов'язаний з процесуальним забезпеченням дотримання прав і свобод людини та громадянина при проведенні НСРД. Як відомо (ч. 2 ст. 36 КПК України), прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений до-

ручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк негласних слідчих (розшукових) дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них; доручати проведення негласних НСРД відповідним оперативним підрозділам; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НСРД [4].

Враховуючи заявлений у назві роботи предмет нашого дослідження, слід зазначити, що «специфіка прокурорського нагляду в сфері НСРД полягає в тому, щоб надати оцінку законності конкретної дії з погляду правової обґрунтованості її здійснення, не вдаючись до її технології, яка не входить до об'єкта і предмета прокурорського нагляду» [5, с. 21]. Водночас аналіз глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) надає можливість зробити висновок про те, що прокурор наділений комплексом повноважень у сфері забезпечення прав людини та громадянина при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Так, він має право приймати рішення про проведення НСРД, звертатися з клопотанням до слідчого судді про проведення НСРД або погоджувати клопотання слідчого про їх проведення (ч. 3 ст. 246 КПК України).

Нами підтримується наукова позиція А. Палюх, який вважає, що прокурор на стадії досудового розслідування є гарантом законності, забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу [6, с. 475]. Адже, як зауважила А. Коваль, нагляд прокурора за проведенням НСРД полягає у недопущенні порушення встановленої законодавством процесуальної форми під час проведення НСРД, що відповідно до ст. 9 КПК України є запорукою законності їх проведення. Так, відповідно до зазначеної статті слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування оперативні підрозділи зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції, КПК України та інших актів законодавства. Саме таким чином, на слушну думку авторки, прокурор реалізує наглядову функцію щодо порядку проведення НСРД з метою забезпечення законності їх проведення, а також захисту прав і свобод людини і громадянина [7, с. 93].

Мабуть саме тому «Порядок організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні» (2019 року), орієнтує прокурорів виявляти факти винесення слідчим незаконних або необґрунтованих рішень та скасовувати їх; перевіряти законність прийнятих слідчим рішень [8]. А у наказі Генерального прокурора № 4/1гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність» (2012 року), від прокурорів вимагається забезпечувати належну організацію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, інтересів, зокрема перевіряти відповідність клопотань керівників оперативних підрозділів або їх заступників до слідчого судді про здійснення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), які тимчасово обмежують конституційні права особи, вимогам чинного законодавства та матеріалам оперативно-розшукових справ, а також вивчати законність ухвал слідчого судді про на-

дання дозволу на здійснення ОРЗ, які тимчасово обмежують конституційні права особи. Більш того, у п. 19.1 означеного наказу заходи прокурора стосовно «додержання прав людини і громадянина, у тому числі щодо недоторканості особистого життя, житла і таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм приватного спілкування...», визначено основними критеріями оцінки ефективності прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності [9]. І такий комплекс організаційних та процесуальних заходів прокурора, абсолютно відповідає розумінню забезпечення дотримання прав і свобод людини під час проведення НСРД уповноваженими на те органами та підрозділами.

З урахуванням викладеного, можемо зробити висновок, що під час реалізації функції нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, прокурор паралельно здійснює контроль над забезпеченням означеними органами (оперативними підрозділами) дотримання прав і свобод людини та громадянина при проведенні НСРД, що озброює останнього широкими процесуальними повноваженнями щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Тому, як зауважує А. Коваль, «норми закону повинні бути сформульованими настільки чітко й однозначно, щоб унеможливити зловживання з боку будь-якого учасника кримінального процесу» [7, с. 93].

У зв'язку з цим пропонуємо п. 2 ч. 1 ст. 1311 Конституції України (1996 року) викласти у такій редакції: «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку здійснюються у тісному взаємозв'язку з дотримання прав і свобод людини та громадянина». Відповідно з цим узгодити (унормувати) й чинну редакцію ч. 1 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» (2014 року) виписавши її таким чином: «прокурор здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішує відповідно до закону інші питання під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку у тісному взаємозв'язку з дотримання прав і свобод людини та громадянина, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України».

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/paran152#n152> (дата звернення: 08.12.2019).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 08.12.2019).
3. Озерський І.В. Наукові засади організаційно-правового та психологічного забезпечення діяльності органів прокуратури: монографія. Полтава: Полтавський літератор, 2010. 488 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.12.2019).

5. Комарницька О. Організаційні та процесуальні аспекти діяльності прокурора при погодженні клопотання на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 1. С. 17–26.

6. Палюх А. Процесуальне керівництво як основа доказової діяльності прокурора під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 474–482.

7. Коваль А.А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій: монографія. Миколаїв: *Чорноморський національний університет ім. Петра Могили*. 2019. 264 с.

8. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 № 51. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102 (дата звернення: 08.12.2019).

9. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність: наказ Генерального прокурора України від 03.12.2012 № 4/Ігн. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102 (дата звернення: 08.12.2019).

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Матеріали
круглого столу

18 грудня 2019 року

Над матеріалами працювала
Помазанова Т.І.

Верстка
Грекович Н.І.

Дизайн обкладинки
Колосюк О.М.

Формат 170×240
Папір офсетний. Друк цифровий
Ум. друк. арк. 8,8. Обл.-вид. арк. 7,8
Наклад 4 прим. Зам. 19-12-17-1

Виготовлення оригінал-макета і друк
Національна академія прокуратури України
вул. Юрія Ілленка, 81-б, м. Київ, 04050

Підписано до розміщення в мережі Інтернет і до друку 17.12.2019

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011